

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2012

Pavel Plch

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

Studijní program: **N 6208 – Ekonomika a management**
Studijní obor: **Podniková ekonomika**

**Globální potravinový problém – trendy a výzvy v aplikaci na EU
a mikroekonomické subjekty**

**Global Food Crisis – trends and challenges for the EU and micro-
economic entities**

DP – PE – KEK – 2012 – 56
Pavel Plch

Vedoucí práce: prof. Ing. Fárek Jiří, CSc., katedra ekonomie
Konzultant: Ing. Kocourek Aleš, Ph.D., katedra ekonomie

Počet stran: 79 Počet příloh: 0

Datum odevzdání: 4. května 2012

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 4. května 2012

Pavel Plch

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá situací na celosvětovém trhu s potravinami, označovanou jako globální potravinová krize.

Práce je rozdělena do 4 částí. První část obsahuje seznámení s pojmem potravinová krize, shrnuje její dopady ve světě, následky, i její hlavní ohniska.

Druhá část, část historická, přibližuje některé z velkých potravinových krizí minulosti, především velký irský hladomor a situaci na Dálném východě, zejména v Indii, kde je možné nalézt situace, se kterými se setkáváme i při krizích budoucích. Dále je zde upřena pozornost na poválečný vývoj a možné příčiny současného stavu, s důrazem na roky těsně předcházející vypuknutí současné krize.

Další částí je již zmíněná krize současná, obsahující především souhrn faktů dokazujících závažnost situace a seznámení se zeměmi dlouhodobě trpícími hladem, které se nemohou s následky potravinové krize dostatečně vypořádat

Na tuto část navazují trendy a výzvy, především z pohledu Evropského unie, mapující současný vývoj stavu evropského zemědělství, možný výhled do budoucna a otázky, se kterými se současná Evropa v oblasti potravinové bezpečnosti potýká, včetně návrhů řešení, jak momentální situaci řešit a do budoucna podobným předcházet.

Klíčová slova

Hlad, chudoba, podvýživa, potravinová bezpečnost

Annotation

This thesis deals with the situation on the global food market, known as a global food crisis. The work is divided into 4 main parts. The first part contains the introduction to the concept of food crisis, summarizes its impact to the world, the consequences and the most affected areas.

The second – historical – part, presents some of the major food crisis of the past, especially the Great Irish Famine and the situation in the Far East, and situations which can be seen during the future crisis as well. There is also attention on the postwar development and possible causes of the current situation and the summary of the years preceding.

Another part is about the current crisis, containing a summary of facts demonstrating the relevance of the situation and introduces the countries which are long-term suffering with hunger.

Next part are trends and challenges, especially from the perspective of the European Union, mapping the current state of development of European agriculture, possible future forecasts and issues in the field of food security the European Union has to deal with, including suggestions how to solve the current situation or how to prevent future stability.

Key Words

Food security, hunger, poverty, undernourishment

Obsah

Seznam použitých zkratk a symbolů.....	9
Seznam tabulek.....	10
Seznam obrázků.....	11
Úvod.....	12
1 Světový potravinový problém.....	13
1.1 Hloubka hladu.....	17
1.2 Rozsah hladu.....	19
1.3 Nevhodná výživa.....	21
2 Historie potravinových krizí.....	23
2.1 Irský hladomor.....	23
2.2 Potravinové nepokoje a hladomor na Dálném východě.....	25
2.3 Neoliberalismus v poválečném vývoji.....	26
2.4 Vývoj v letech 2006-2008.....	29
3 Potravinová krize 2011.....	35
3.1 Dlouhodobé potravinové krize.....	37
4 Trendy a výzvy v aplikaci na EU a mikroekonomické subjekty.....	40
4.1 Agropaliva vs. potraviny, přístup EU.....	40
4.2 Inovace pro udržitelný růst: biohospodářství pro Evropu.....	41
4.3 Společná zemědělská politika unie a světová politika rozvoje.....	43
4.4 Program potravinové pomoci v EU.....	49
4.5 Konkurenceschopnost potravin z EU.....	51
4.6 Konference EU o potravinové bezpečnosti.....	55
4.7 Snaha Evropské komise o zmírnění pohybu cen na trhu.....	56
4.8 Plýtvání potravinami.....	58
4.9 Vliv investic do zemědělského výzkumu.....	62
4.10 Výhled evropského zemědělství.....	68
Závěr.....	73
Seznam použité literatury.....	75

Seznam použitých zkratk a symbolů

ACP	Africká, Karibská a Pacifická skupina států (<i>African, Caribbean and Pacific Group of States</i>)
BMR	Bazální metabolický výdej (<i>Basal Metabolic Rate</i>)
BMI	Index tělesné hmotnosti (<i>Body Mass Index</i>)
EPA	Dohoda o hospodářském partnerství (<i>Economic Partnership Agreement</i>)
EU	Evropská unie
FAO	Organizace pro zemědělství a výživu (<i>Food and Agriculture Organization</i>)
GMO	Geneticky modifikovaný organismus
G20	20 největších ekonomik světa
Kcal	Kilokalorie
KLDR	Komunistická lidově demokratická republika
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
SOTC	Společná organizace trhů s cukrem v EU
SZP	Společná zemědělská politika
USD	Americký dolar (<i>The United States dollar</i>)
WTO	Světová obchodní organizace (<i>World Trade Organization</i>)

Seznam tabulek

Tabulka 1: Dopad restrukturalizace na cukrovary.....	46
Tabulka 2: Čerpané množství zemědělských produktů pro rok 2010	50

Seznam obrázků

Obrázek 1: Spektrum hodnot BMI u dospělého jedince.....	15
Obrázek 2: Průměrný potravinový deficit podvyživených (kcal/obyvatel/den).....	18
Obrázek 3: Podíl podvyživených (v %).....	19
Obrázek 4: Rozsah hladu, rozdělení podle skupin	20
Obrázek 5: Vývoj průměrného cenového indexu 2000-2007.....	29
Obrázek 6: Růst cen jednotlivých potravin březen 2007 – březen 2008	30
Obrázek 7: Vývoj cenového indexu potravin	31
Obrázek 8: Vývoj cen rýže na čínském a světovém trhu (yuan/tuna).....	32
Obrázek 9: Vývoj cen pšenice na světovém a argentinském trhu (Arg. peso/tuna).....	33
Obrázek 10: Růst světové populace.....	36
Obrázek 11: Podíl podvyživených na celkové populaci.....	38
Obrázek 12: Oficiální rozvojová pomoc v letech 1980-2007.....	39
Obrázek 13: Vývoj produkční kvóty cukru v ČR.....	47
Obrázek 14: Plýtvání potravinami v Evropské unii	61
Obrázek 15: Vývoj výnosů v čase z 1 akru půdy (v tunách).....	64
Obrázek 16: Poměr investic do zemědělství na celkové zahraniční pomoci.....	66

Úvod

S hladomorem a chudobou se lidstvo potýká od úsvitu dějin. V období středověku byly neodmyslitelně spjaty s všeobecně špatnou životní situací nižších tříd a nedostačujícími hygienickými podmínkami spojenými s bakteriálními chorobami. Přesto se však v minulosti vyskytovaly nedostatky potravin převážně lokálního či národního charakteru, nejčastěji způsobené nezodpovědným vládnutím nebo přírodními katastrofami. S postupující globalizací se začal rozmáhat i globálnější efekt těchto situací.

V 70. letech, kdy na světě žily 4 miliardy lidí, se předpokládalo, že je možné uživit dvacetimiliardovou populaci. Přestože je dnes v globálním měřítku možné vyrobit dostatek potravin pro celou současnou populaci, existují rozsáhlé oblasti hladu a podvýživy. Výskyt hladu již zdaleka nesouvisí jen s hojností potravin v oblasti. Například Indie, dříve závislá na importu potravin, se díky zelené revoluci stala čistým vývozcem potravin, existuje zde tedy relativní přebytek potravin. Přesto to však konec hladu neznamená, lidé trpící nedostatkem potravy jsou totiž chudí a nemohou si dovolit pořídit potraviny dostupné na trhu. Hlad je tedy základním projevem chudoby.

Současná potravinová krize, tedy vysoké ceny potravin způsobující jejich nedostupnost pro chudé především v rozvojových zemích, je úzce spjata s krizí energetickou, klimatickou, finanční a ekonomickou. Její počátky lze nalézt v době před čtvrt stoletím v rozmachu liberalizace, privatizace a deregulace. V dalších letech jejímu šíření pomohly zejména špatné či žádné zemědělské politiky rozvojových zemí, v poslední době pak především rostoucí ceny ropy a dalších komodit, které se bezprostředně promítly do ceny potravin, navíc podpořeny masivním nástupem agropaliv.

Úkolem pro vlády a mezinárodní instituce tak bude především zajištění nárůstu produkce a stabilizace cen na světovém potravinovém trhu.

1 Světový potravinový problém

Světový potravinový problém je považován za jeden z nejvýznamnějších problémů současného světa a představuje vážnou hrozbu dalšímu rozvoji společnosti. Jde o velmi široký komplex ekonomických, sociálních, demografických, technologických a politických aspektů výroby, rozdělování, směny a spotřeby potravin.¹

U potravinového problému lze najít dva základní a protichůdné jevy. Prvním je obecný nedostatek potravin, který postihuje velkou část obyvatelstva. Tito lidé trpí hladomorem, podvýživou a s tím spojenými nemocemi. Tento jev je charakteristický především pro rozvojové země. Na druhé straně je zde nadměrná konzumace potravin a nevhodné složení stravy, které se projevuje otylostí a má za následek mnohé takzvané civilizační choroby. Tyto projevy jsou typické zejména pro rozvinuté země. U tohoto projevu, na rozdíl od toho prvního, nelze hovořit o globálním problému a není tedy řešen na celosvětové úrovni.

Řešení potravinového problému musí reflektovat současnou světovou potravinovou situaci. Rozvinuté země, ve kterých žije necelých 20 % populace, vyrábějí kolem 50 % celosvětové produkce potravin. Růst počtu obyvatel v těchto zemích stagnuje, zatímco v rozvojových zemích pokračuje populační růst. V rozvinutých ekonomikách je produkce potravin na obyvatele asi 3,5krát větší než v rozvojových zemích.

Jeníček uvádí čtyři stupně spotřební úrovně potravin, rozdělené podle dosažené ekonomické úrovně:²

První stupeň spotřební úrovně - strava nevyhovující z hlediska kvality ani kvantity, jedná se tedy o stravu celkově nedostatečnou. Na spotřebě potravin se podílejí především domácí potraviny rostlinného původu. Tato úroveň spotřeby je typická především pro země subsaharské Afriky (Rwanda, Etiopie), některé oblasti jihovýchodní Asie (KLDR,

¹ JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 40. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

² Tamtéž.

Afghánistán) a pro rozvojové země, které nemají dostatek prostředků k nakoupení potravin v zahraničí. Do tohoto stupně spotřeby spadají i některé sociálně slabší skupiny obyvatelstva rozvinutějších zemí.

Druhý stupeň spotřební úrovně - strava dostatečná v množství, nikoliv však v jakosti. Takové potraviny vyhovují z hlediska energetické hodnoty, biologická hodnota však nedostačuje. Tato úroveň je dále dělena na dvě fáze. Do první fáze jsou řazeny především rozvojové země, ve kterých převládají potraviny rostlinného původu, zejména obiloviny. Ve druhé fázi roste spotřeba tuků, především mléka a masa, a spotřeba ovoce a zeleniny klesá. Týká se to především rozvojových zemí, které dosáhly – většinou díky nerostnému bohatství – vyšší hospodářské úrovně, nebo rozvojových zemí s výjimečně dobrými přírodními podmínkami. Do této úrovně dále patří středně rozvinuté země, ve kterých existují obě fáze najednou, první fáze ve venkovských oblastech, druhá fáze v městských a průmyslových oblastech.

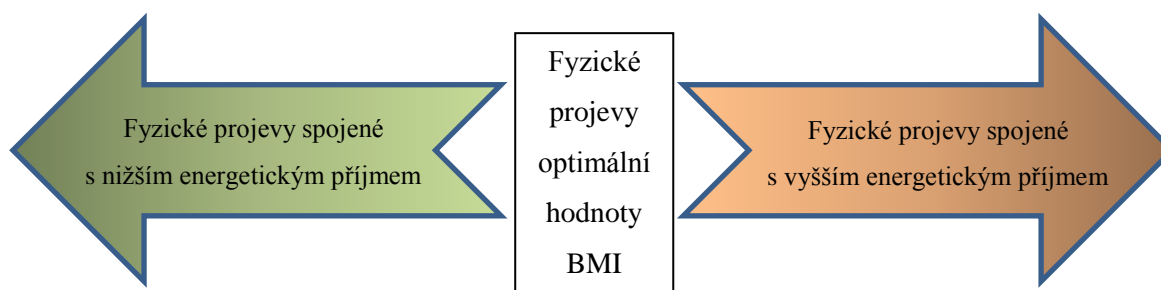
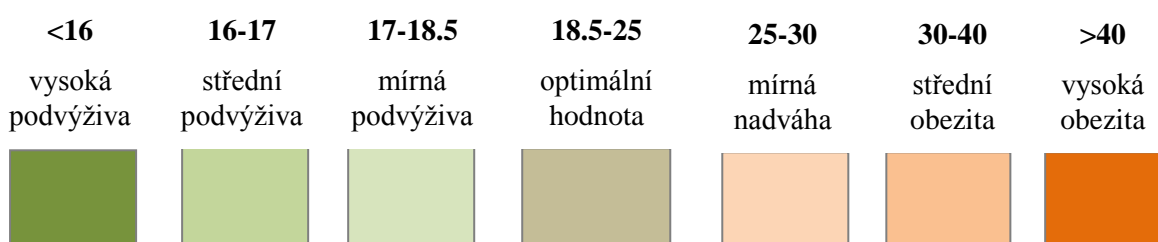
Třetí stupeň spotřební úrovně - zemědělská výroba se přizpůsobuje požadavkům potravinového průmyslu a spotřebitelské poptávce. Nastává prudký růst spotřeby masa, masných výrobků a spotřeby cukru, snižuje se spotřeba mléka a obilovin. Hlavní pozornost se soustřeďuje na chuťové vlastnosti potravin, jejich vzhled a rozmanitost. Do této kategorie patří rozvinuté země, zejména skupina obyvatel s vyššími příjmy.

Čtvrtý stupeň spotřební úrovně - tato úroveň spotřeby se snaží vymazat negativní důsledky vývoje spotřebitelské poptávky, např. pomocí zdravotní osvěty. Důraz je kladen na racionální výživu obyvatelstva (tj. výživa, která je podpořena vědeckými poznatky o vyrovnané výživě). Rozdíl oproti třetí úrovni je v tom, že se více zdůrazňují zdravotní požadavky při respektování účelně zaměřené spotřebitelské poptávky (výživa zaměřená na požadavky a možnosti jednotlivých skupin obyvatelstva, potraviny šetřící při úpravě čas).

Zkoumání potravinového problému však nelze brát jen z pohledu ekonomické analýzy. Při širších analýzách se používají některé specifické veličiny určující výživu obyvatelstva. Výživové potřeby obyvatel jsou určovány podle hodnot indexu BMR – stupeň bazálního vývoje. BMR vyjadřuje energii, kterou tělo potřebuje k životu v klidovém režimu, tedy při

spánku za úplného tělesného a duševního klidu. Udává množství kalorií dostatečné pro zajištění základních životních funkcí – činnost srdce, jater, ledvin a podobně. BMR tvoří zhruba šedesát procent energie, které tělo denně potřebuje, je ovlivněn věkem i množstvím fyzické aktivity. S věkem se index BMR snižuje. Určení optimální hodnoty dále závisí na pohlaví a klimatických podmínkách. Známým ukazatel je také index tělesné hmotnosti BMI. Původně tento ukazatel sloužil k určování stupně obezity v rozvinutých zemích, postupně se jeho použití rozšířilo na měření nadváhy a podvýživy světové populace.³

Hodnota BMI

- na svoji výšku hubení jedinci
- nedostatečný příjem energie
- apatie
- vyšší náchylnost k nemocem
- zdravotní problémy pramenící z kvalitativních i kvantitativních nedostatků stravy
- normální aktivní život
- nižší riziko nemocí
- vyvážená strava
- žádné zdravotní potíže související s výživou
- Sedavý způsob života
- Kardiovaskulární nemoci
- cukrovka
- riziko nádorových onemocnění
- zdravotní problémy způsobené nevyváženou stravou

Obrázek 1: Spektrum hodnot BMI u dospělého jedince

Zdroj: FAO. The State of Food Insecurity in the World 2000. 2000, s. 10, vlastní zpracování.

³ FAO. The State of Food Insecurity in the World 2000. 2000, s. 10. ISBN 92-5-104479-1.

Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

Samotný výpočet hodnoty BMI je dán vztahem:

$$\text{BMI} = \text{tělesná hmotnost v kg/výška}^2 \text{ v metrech}$$

FAO a Světová zdravotní organizace doporučuje hodnotu BMI pro zdravého dospělého jedince v rozmezí od 18,5 do 25, přičemž hodnota nižší než 16 je považována za kritickou podvýživu a hodnota nad 40 za kritickou obezitu.⁴

Dalším důležitým ukazatelem je celkové množství potravin (přepočtené na obsah energie v těchto potravinách) v určité zemi připadající na jednoho obyvatele. Do této veličiny je zahrnut vedle vlastní produkce i dovoz potravin. Konkrétní hodnota ukazuje průměrnou dosažitelnost potravin v rámci země, informace o distribuci potravin mezi jednotlivé obyvatele nebo skupiny obyvatel ale neukazuje.⁵

Pojmem potravinová bezpečnost se původně označovala situace, kdy měli všichni lidé po celou určitou dobu přístup k bezpečným a výživným potravinám, aby mohli vést zdravý a aktivní život. Organizace FAO tento koncept upravila a nyní jej chápe jako dosažitelnost a stabilitu potravinových zásob na národní úrovni domácností a jednotlivců. Potravinová bezpečnost je chápána jako fyzický a ekonomický přístup k odpovídajícím potravinám pro všechny členy domácnosti, bez náhlých rizik ztráty tohoto přístupu. Pro popis a měření potravinové bezpečnosti je používána mimo jiné právě výše zmíněná zásoba potravin na obyvatele.⁶

V úrovni a struktuře výživy v rozvinutých a rozvojových zemích jsou markantní rozdíly. V zemích s nízkými příjmy převládají ve složení potravy především obilniny, a to jak v příjmu energie, tak v příjmu bílkovin. V rozvinutých zemích v příjmu bílkovin dominují živočišné produkty, v příjmech energie pak ostatní rostlinné produkty, zejména brambory.

⁴ FAO. The State of Food Insecurity in the World 2000. 2000, s. 10. ISBN 92-5-104479-1.

Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

⁵ JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 41. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

⁶ Tamtéž.

V nejchudších rozvojových zemích naproti tomu zaujímají živočišné produkty, jak z hlediska bílkovin, tak energie, velmi malý podíl. Rozdělení zemí na rozvinuté a rozvojové pouze z hlediska ekonomické vyspělosti však ne vždy koresponduje se strukturou spotřeby potravin v jednotlivých zemích. V řadě rozvojových zemí, např. díky příznivým klimatickým podmínkám, je vyšší spotřeba ovoce, některé chudší země mají zase vyšší spotřebu masa a ryb na obyvatele než země rozvinuté.

Problém hladu lze obecně rozdělit na dvě skupiny, a to na hladomory a endemické deprivace. Hladomor představuje akutní nedostatek potravin doprovázený epidemiemi, v jehož důsledku zemrou řádově miliony lidí. Endemická deprivace zasahuje až stamiliony lidí nemocemi, zvýšenou mírou úmrtnosti a zkracováním délky života. Na rozdíl od hladomoru je více skrytá, postihuje však daleko víc lidí. Hlad se může projevovat v různých podobách:

- Hladovění: život ohrožující skutečnost způsobená nedostatečnou potravou z hlediska kvality i kvantity
- Chronický hlad nebo podvýživa: dlouhodobý nedostatek energie z potravin, který zhoršuje šanci vést zdravý a aktivní život
- Jiné formy podvýživy: stav plynoucí z nedostatku příjmu energie, bílkovin, minerálů nebo stopových prvků, doprovázený často nemocemi, parazity.⁷

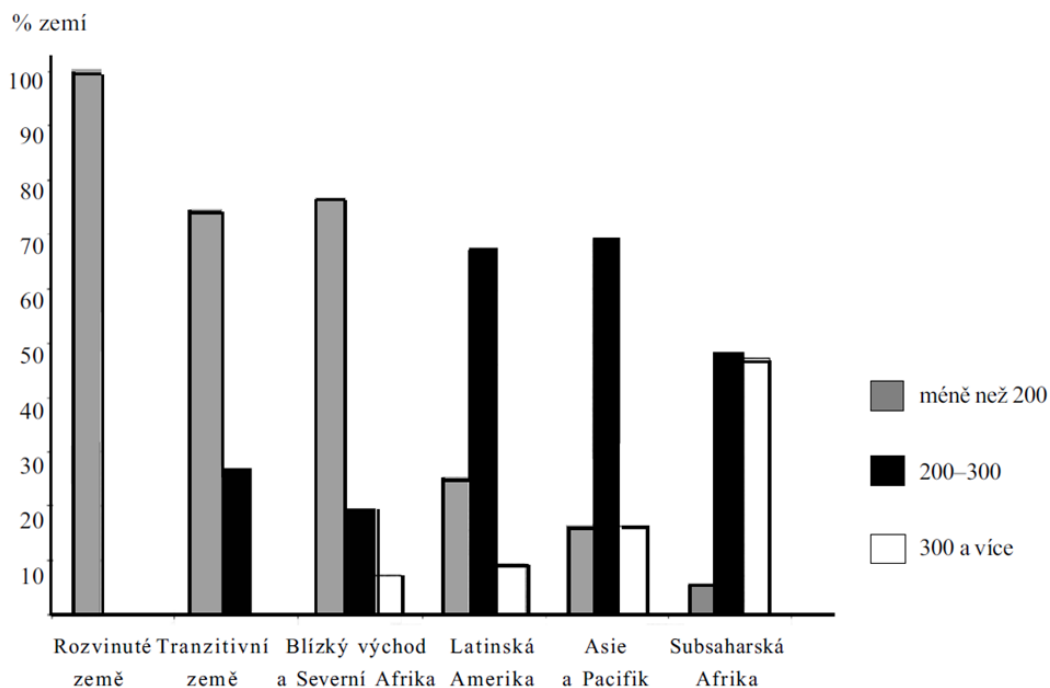
Hlad navíc způsobuje velké změny v chování člověka, nerespektování civilizačních a kulturních norem, sociální rozklad apod.

1.1 Hloubka hladu

Při boji proti problémům hladu je také třeba znát tzv. hloubku hladu. Pod tímto značením rozumí FAO průměrné množství kilokalorií, které podvyživeným v určité zemi chybí k tomu, aby si při mírném zatížení mohli zachovat svou tělesnou hmotnost. Tento ukazatel

⁷ JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 44. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

se měří v kcal na osobu a den a je důležitý pro vytvoření představy, jak dostupné jsou potraviny pro podvyživené obyvatele v jednotlivých zemích. Jako kritická hranice je uváděno 300 kcal na obyvatele a den, v potravě většiny chronicky hladovících lidí chybí 100-400 kcal na osobu a den. Následující tabulka uvádí průměrný energetický deficit hladovících v různých zemích (údaje jsou z roku 2000).⁸

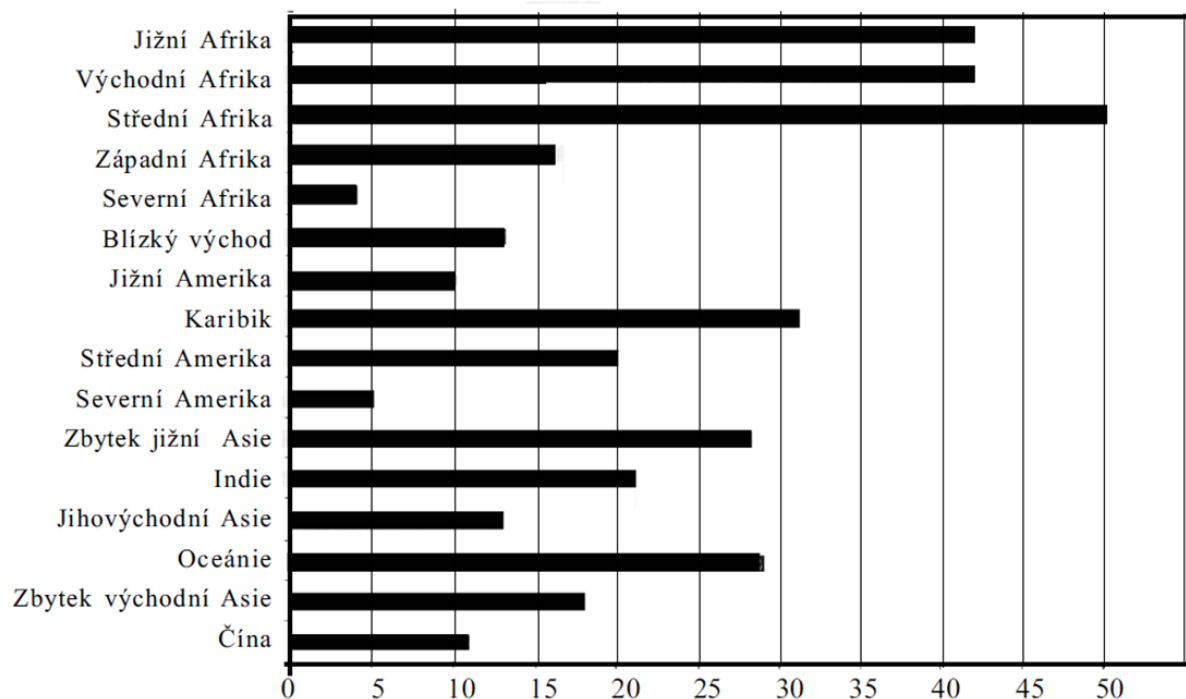
Obrázek 2: Průměrný potravinový deficit podvyživených (kcal/obyvatel/den)

Zdroj: JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. Agricultural Economics. 2003, r. 49, č. 1, s. 44.

Lidské tělo na nedostatek potravin reaguje sníženou psychickou a fyzickou aktivitou, ne vždy se projevuje pouze vyzáblostí. U dětí se chronický hlad podílí na pomalejším vývinu, těhotné ženy jsou ohroženy zvýšeným rizikem potratů nebo narozením podvyživených dětí. Čím větší je deficit, tím větší je náchylnost jedince k různým nemocem, hlad je tak brzdou ekonomického rozvoje. Zesláblý a nemocný člověk nemůže využít svého

⁸ FAO. The State of Food Insecurity in the World 2000. 2000, s. 1. ISBN 92-5-104479-1. Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

potenciálu a země plná slabých obyvatel se nemůže dále rozvíjet. Ačkoliv jednoznačně nejvíc lidí postižených hladem je v Asii a Oceánii, absolutně nejhlubší hlad se nachází v subsaharské Africe, kde má 46 % zemí deficit energie vyšší než 300 kcal na osobu a den. V Asii a Oceánii činí tento deficit 16 %.⁹

Obrázek 3: Podíl podvyživených (v %)

Zdroj: JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, r. 49, č. 1, s. 46.

1.2 Rozsah hladu

FAO v publikaci *The State of Food Insecurity in the World* z roku 2000¹⁰ vydalo komplexní analýzu problému hladu ve světě. Postižené země byly rozděleny do pěti skupin

⁹ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2000*. 2000, s. 1. ISBN 92-5-104479-1.

Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

¹⁰ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2000*. 2000. ISBN 92-5-104479-1.

Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

podle tzv. rozsahu hladu, tedy kombinace výskytu hladu (podíl podvyživených na celkové populaci) a hloubky hladu. Skupiny jsou seřazeny vzestupně podle rozsahu hladu:¹¹

- Skupina A: Země, ve kterých je podíl podvyživených velmi nízký a zároveň hloubka hladu malá (hladoví lidé mají relativně malý hlad). Do této skupiny patří všechny rozvinuté země, většina tranzitních ekonomik a několik rozvojových zemí, především ropné státy.
- Skupina B: Země se středním výskytem podílu podvyživených a zároveň malou hloubkou hladu, případně země s nízkým podílem podvyživených a zároveň střední hloubkou hladu. Do této kategorie patří Rusko, část bývalých sovětských republik a některé rozvojové země.
- Skupina C: Země se středním výskytem i střední hloubkou hladu. Patří sem většina zemí Latinské Ameriky, Čína a některé další rozvojové země.
- Skupina D: země s vysokým podílem podvyživených a střední hloubkou hladu, nebo země se středním podílem podvyživených a zároveň velkou hloubkou hladu (Indie, Pákistán a další rozvojové země).
- Skupina E: Země s vysokým výskytem hladu a zároveň s velkou hloubkou hladu (většina zemí subsaharské Afriky, Haiti, KLR, Bangladéš, Mongolsko a Afghánistán).

Podíl podvyživených	Hloubka hladu (v kcal/osoba/den)			Počet zemí
	<200 (nízká)	200–300 (střední)	>300 (velká)	
	počet zemí/označení skupiny			
<5 % (nízký)	25/A	0	0	25
5–19 % (střední)	20/B	30/C	0	50
Více než 20 % (vysoký)	0	32/D	24/E	56
Počet zemí	72	62	24	158

Obrázek 4: Rozsah hladu, rozdělení podle skupin

Zdroj: JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, r. 49, č. 1, s. 46.

¹¹ JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 49. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

Rozsah hladu shrnuje obrázek 4. Je zde patrné, že 24 zemí ze skupiny E čelí největšímu problému týkajícího se obživy jejich obyvatel, velkou hloubkou hladu v těchto zemích strádá více než 20 % obyvatel. Většinu těchto zemí charakterizuje politická nestabilita, civilní nebo válečné konflikty, chudoba, nízká zemědělská výroba a chronický hlad. Patří sem mimo jiné i 18 subsaharských států, což je téměř polovina všech zemí Afriky.¹²

1.3 Nevhodná výživa

Výše uvedené údaje se týkají hladovění způsobeného nedostatečným přísunem energie. Miliony obyvatel světa však trpí v důsledku nevyvážené stravy chronickým deficitem některých důležitých látek, vitamínů a stopových prvků (vápník, železo). Nevyvážená strava může být způsobena nedostupností vhodných potravin nebo také nízkým příjmem obyvatel. Chudá zemědělská rodina, přestože může být podporovaná v pěstování široké škály zemědělských plodin, často tyto produkty raději prodá, než aby je sama zkonsumovala.¹³

V některých oblastech jedí lidé po celý život jen jeden druh potravin, která může být na energie bohatá a člověka nasytí, přesto jí chybí některé pro organismus důležité látky. Tato absence důležitých látek v potravě může mít pro člověka horší následky než nedostatek energie. Takový typ hladovění se nazývá skrytý hlad. Kolem 200 milionů obyvatel světa trpí chronickým nedostatkem vitamínu A, z toho 40 milionů dětí předškolního věku. Poruchy způsobené nedostatkem jódu ovlivňují asi 740 milionů lidí, Deficit železa způsobuje chudokrevnost u více než 1,5 miliardy lidí, hlavně matek a dětí.¹⁴ Nedostatek těchto látek způsobuje kožní nemoci, dlouhodobý deficit minerálních látek špatný vývoj

¹² JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 46. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

¹³ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2000*. 2000, s. 1. ISBN 92-5-104479-1. Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

¹⁴ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2000*. 2000, s. 9. ISBN 92-5-104479-1. Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

kostí, při hypo- a avitaminózách dochází k chorobným stavům, jako jsou kurděje, beri beri, křivice a pelagra s nevratnými změnami na organismu. Deficit vápníku v těle ženy v období těhotenství a kojení ovlivňuje další vývoj dítěte, u kterého může způsobit osteoporózu. Problém skrytého hladu je však jednodušeji řešitelný než nedostatek energie. Řešení spočívá v osvětě a v dodání potřebných látek postiženým, např. v podobě tablet.¹⁵

¹⁵ JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, roč. 49, č. 1, s. 49. ISSN 0139-570X. Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

2 Historie potravinových krizí

Hlad se u člověka vyskytuje během celého jeho vývoje. Historicky první zaznamenaná zmínka o hladu pochází ze starého Egypta z doby zániku Staré říše (po roce 2263 př. n. l.). Hlad byl ve starém Egyptě prostředkem, kterým velkostatkáři získávali půdu od chudých rolníků tím, že zvýšili cenu obilí. Rolníci tak byli, pokud nechtěli zahynout hlady, nuceni odejít do otroctví. Prvním případem z novodobé historie, o kterém se podrobněji zmíním, je hladomor, jenž svými důsledky ovlivnil dokonce demografickou strukturu světa. V jeho průběhu zároveň přestala být potravinová krize spojována pouze s nedostatkem potravin. Potraviny na trhu se pouze staly pro chudší obyvatele cenově nedostupné. Tento jev provází i budoucí krize.

2.1 Irský hladomor

Tzv. Velký hladomor, někdy nazývaný také jako Bramborový hladomor, postihl Irsko v letech 1845-1849. Plísňě přenášené loděmi z Ameriky, podpořené nepřízní extrémně vlhkého počasí, působily od počátku devatenáctého století lokální ztráty úrody brambor. Nabývajíce na intenzitě ve třicátých letech, zakončené plošnou ztrátou sklizně v letech 1839, 1841 a 1844, právě brambory, primární a pro více než 3 miliony Irů prakticky jediný zdroj potravy, způsobily nejrozsáhlejší hladomor v irské historii.¹⁶

Důsledkem této katastrofy byl pokus o určitou mezinárodní pomoc, konkrétně ze strany Velké Británie. Britská vláda, vedená ministerským předsedou sirem Robertem Peelem, vytvořila v Dublinu pomocné výbory pro distribuci potravin, tvorbu pracovních míst a získání peněz od vlastníků půdy. Sir Robert Peel se následně rozhodl zrušit tzv. „Corn Laws“, vytvořené po Napoleonských válkách v roce 1815. Jejich cílem bylo pomocí vysokých importních cel uvalených na potraviny chránit domácí zemědělství. Sir Peel se však domníval, že jedinou možností, jak zmírnit důsledky hladomoru, je zvýšit nabídku

¹⁶ British Policies During the Great Famine [online]. [vid. 2011-10-20].
Dostupné z: www.mtholyoke.edu/~ebstork/famine.html#anchor2748030

potravin, zároveň věřil, že nejnižších cen dosáhne právě tím, pokud budou překážky na trhu odstraněny. Britská vláda navíc odkoupila kukuřici z Ameriky v hodnotě 100 000 liber, kterou poskytla Irům za cenu nižší než tržní, což napomohlo ke stabilizování cenové hladiny. Přesto bylo zpracování obilovin pomalé a nákladné, protože Irsko zaměřené na pěstování brambor trpělo nedostatkem mlýnů. Nicméně, v průběhu hladomoru nebyla největším problémem nedostatečná nabídka, nýbrž poptávka po potravinách. Většina populace nebyla schopna koupit si potraviny, které byly na trhu dostupné. Ačkoliv byla tato opatření účinná, rozsah hladomoru byl nesmírně široký. Lidé pod vládou sira Peela trpěli hladem, avšak nehladověli.¹⁷

Změna nastala roku 1846, kdy se podařilo zachránit pouze jednu čtvrtinu úrody. Nový předseda britské vlády lord John Russell prosadil změnu Chudinského zákona, který byl rozšířenou verzí britského Chudinského zákona. Daně začaly být používány k financování chudobinců. Majitelé půdy pocit'ující nouzi zvyšovali nároky na své nájemce, kteří však již hladověli a nedokázali platit vyšší nájmy. Úprava Chudinského zákona svalila veškerou vinu za hladomor právě na vlastníky půdy a menší statkáře. Gregoryho dodatek navíc zakázal lidem, vlastnícím více než čtvrtinu akru půdy čerpat veškeré podpory, pokud se své půdy nevzdají.

Důsledky hladomoru byly neuvěřitelně rozsáhlé. Odhaduje se, že z původní 8 milionové populace zemřelo důsledkem hladomoru víc než milion lidí, přičemž dalších více než milion lidí z ostrova v průběhu hladomoru uprchlo, následováno dalšími přibližně dvěma miliony v průběhu první poloviny dvacátého století. Nejčastějším cílem těchto emigrantů byly Spojené státy americké, Velká Británie, Austrálie či Kanada.¹⁸

¹⁷ STORK, E. British Policies During the Great Famine [online]. [vid. 2011-10-20]. Dostupné z: www.mtholyoke.edu/~ebstork/famine.html#anchor2748030

¹⁸ JOHNSTON, W. Ireland's Great Famine 1845-1849 [online]. [vid. 2011-10-20]. Dostupné z: www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/famine/index.htm

Přestože se počet obyvatel Irska v současnosti pohybuje pouze kolem 4,5 milionu, odhaduje se, že více než 70 milionů lidí po celém světě se jakožto potomci uprchlíků hlásí k irským kořenům.

2.2 Potravinové nepokoje a hladomor na Dálném východě

Evropský kolonialismus často představoval kulturní i ekologickou katastrofu, ve které se potravinové nepokoje staly běžnou součástí života. Pozdní Viktoriánské období bývá někdy označováno jako holocaust táhnoucí se od severu Indie přes Čínu až do Brazílie. Katastrofa, která byla způsobena ničivým suchem v poslední čtvrtině devatenáctého století, měla za následek obrovský počet smrtí zaviněných hladem (odhaduje se 30 až 60 milionů lidí), navíc byla výrazným způsobem zhoršena chováním Britské říše. Ta např. v Indii zrušila zásoby obilí, které byly přetvořeny na vývozní produkt.¹⁹

Před vznikem Britské Indie, tedy i před zavedením železnice a národního trhu s obilím, byly zásoby potravin na obecní úrovni o mnoho vyšší, blahobyt všeobecně rozšířenější a ceny obilovin v oblastech s přebytkem odolnější proti spekulacím. Rozvoj infrastruktury, včetně telegrafu, umožnil obchodníkům snáze převážet obilí z oblastí postižených suchem do zásobovacích center. V období mezi léty 1875 a 1900, tedy v období nejhoršího indického hladomoru, se Indie stala významným světovým exportérem obilí. Roční vývoz se zvyšoval o 3 až 10 milionů tun, což odpovídalo roční výživě pro až 25 milionů lidí, tedy více, než ve stejném období zahynulo na následky hladu. Zdálo se, že tržní anomálie chodí ruku v ruce s hladomory, když byla Indie schopna dodávat potraviny pro jiné části světa. Podobnou situaci bylo možno nalézt i v předešlém Irském bramborovém hladomoru, o století později v Bengálském hladomoru roku 1943 i v pozdějších hladomorech, kde byly potraviny zneužity ke komerčním účelům. V Indii byl navíc roku 1877 zaveden z důvodu snížení výdajů systém na pomocné práce, konkrétně denní příděl rýže na pracující osobu,

¹⁹ MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009. [vid. 2011-11-01]. Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

postrádající složky bohaté na bílkoviny, tedy maso a ryby, a s menší energetickou hodnotou, než měla strava v nechvalně proslulém koncentračním táboře Buchenwald.²⁰

Mezitím se Čína, ačkoli měla stejně jako dříve Indie komplexní systém zásobování schopný flexibilně reagovat na změny klimatu v postižených oblastech, začala v polovině roku 1870 také potýkat s následky extrémního sucha v kombinaci s monzunovými záplavami. Její zásoby obilí byly ohroženy, také díky rozsáhlému podvodu stovek zkorumpovaných úředníků a jejich obchodních spojenců. Proti takovému jednání se v zemi zvedla vlna demonstrativního odporu, do které se zapojili desítky tisíc lidí, a která vyvrcholila otevíráním sýpek pro chudé, než byla potlačena vládním vojskem.

Stejně tak se i v severovýchodní Brazílii na konci sedmdesátých let devatenáctého století setkali vyhladovělí rolníci, hledající lepší podmínky v pobřežních oblastech, s přidělovým systémem srovnatelným s již zmiňovaným indickým. Po celé jihovýchodní Asii a pobřeží Afriky začaly vznikat protikolonialistické boje, jejichž nejdůležitějším důsledkem byl fakt, že tyto nepokoje byly již pevně propojeny s politicko-ekonomickým řádem, což vyvolalo postupnou dekolonializaci i v ostatních evropských říších.²¹

2.3 Neoliberalismus v poválečném vývoji

V období po druhé světové válce začala rozsáhlá rekonstrukce ekonomik. Studená válka mezi USA a Sovětským svazem jen podnítila snahu těchto velmocí udržet si a pokud možno posílit vliv a průmyslové i vojenské kapacity. Prostředkem k dosažení tohoto stavu byly různé programy pomoci chudým, nejčastěji post-koloniálním zemím. V Bretton-Woodu roku 1944 byla vyústěním jednoho z podpůrných projektů vytvořena Světová banka spolu se svou sesterskou organizací, Mezinárodním měnovým fondem. V této době

²⁰ MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009. [vid. 2011-11-01]. Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

²¹ Tamtéž.

bilaterální ekonomická síla zcela zastínila multilateralismus. Program potravinové pomoci Spojených států amerických, the U. S. food aid program, ustanovený roku 1954, dominuje globálnímu potravinovému trhu po následující dvě desetiletí. Potravinové přebytky byly pod dohledem Spojených států poskytovány jako potravinová pomoc státům na geopolitické hranici nebo potenciálním budoucím obchodním partnerům. Tento způsob vývozu potravin vytváří a upravuje stravovací návyky nově urbanizovaných konzumentů v industrializovaných zemích třetího světa, zatímco současně znevýhodňuje místní farmáře nízkými cenami základních potravin. Post-koloniálním státům v dosahu západní pomoci tato pomoc utváří nový styl života, pomocí komercializace veřejných statků (půdy, lesů, vody) tyto státy platí dovoz technologií a luxusního zboží.²²

Od roku 1950 do roku 1997 se snížil podíl světového obyvatelstva žijícího na venkově o 25 %, v současnosti žijí téměř dvě třetiny populace ve městech globálního jihu, či na jejich okrajích, tedy v oblasti Střední a Jižní Ameriky, Afriky a téměř celé Asie. Při postupující urbanizaci vzniká boom supermarketů, zahrnujících do svých sítí i malé nezávislé producenty, čímž byl světový potravinový trh dále integrován. S tím souvisí i rozmach řízených velkochovů, soustředěný především v Argentině, Brazílii, Číně, Indii, Mexiku, Pákistánu, Jižní Africe, Tchaj-wanu, Thajsku a na Filipínách. Hnacím motorem tohoto globálního procesu je Asie, tvořící dvě třetiny spotřeby masa, jako krmivo je zde z velké části používána brazilská sója. Po vytvoření čínské střední třídy se Čína změnila z čistého vývozce sóji na největšího dovozce sójových bobů a olejů na světě, rostoucí poptávkou tak mění brazilské pastviny na nová sojová pole. Rostoucí globalizace, dodavatelské řetězce, sociální diety i úbytek fyzických a finančních omezení umožňovali snadné šíření nekontrolovatelných výkyvů v cenách potravin.²³

Když roku 1995 vznikla Světová obchodní organizace (WTO), její Dohoda o zemědělství postavila mimo zákon umělé podpory cen prostřednictvím obchodních omezení a kontroly výroby. Oddělením cen od dotací bylo odstraněno cenové dno a stanoveny tzv. světové

²² MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009. [vid. 2011-11-01].

Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

²³ Tamtéž.

ceny zemědělských komodit, které oproti roku 1994 klesly o třicet a více procent. Ačkoliv v Africe vzrostl dovoz pšenice mezi lety 1996 a 2000 o 35 %, hodnota těchto dovozů díky levnějším cenám klesla v průměru o 13 %. Z důvodu toho, že až 70 % států jižní polokoule je čistým dovozcem potravin, rostoucí ceny komodit způsobují nárůst výdajů určených na potraviny. V roce 2007 činil tento nárůst v rozvojových zemích až 25 %. Potravinová závislost, způsobená nízkými cenami dovezených potravin, často poškozuje domácí producenty. V období mezi lety 1983 a 2003 bylo například 70 % senegalského, respektive 90 % ghanského chovu drůbeže zničeno dovozem drůbeže z USA, EU a Brazílie.²⁴

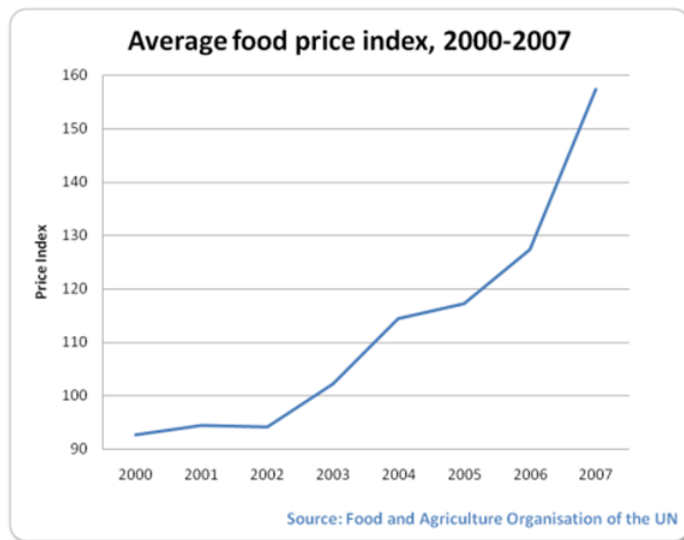
Kromě globalizace potravinového průmyslu, která začala v sedmdesátých letech dvacátého století, hraje velkou roli i jeho koncentrace. 80 % veškeré vyvezené pšenice pochází z 6 zemí, u rýže je tomu tak dokonce v 85 %. Tři země vyváží 70 % veškeré kukuřice. Svým dílem přispívají i změny klimatu. Podle předpovědí mohou tyto změny v následujících 10 letech v některých částech světa omezit produkci až o polovinu. Tento jev není jen záležitostí budoucnosti. Kupříkladu Austrálie, za normálních okolností druhý největší exportér obilí na světě, přišla díky opakovanému suchu o 60 % produkce a od pěstování rýže byla nucena upustit úplně.²⁵

Konsolidace agroprůmyslu tak vytvořila podmínky pro světovou potravinovou krizi. Liberalizace spolu s privatizací za účelem urychlení oběhu potravin na celém světě změnila výrobu potravin i maloobchodu. Monopolní struktura zemědělského průmyslu znamená, že producenti dostávají za své produkty nižší ceny, ale zároveň jsou zpracovatelé a obchodníci schopni cenu potravin zvyšovat. Míra zisku zemědělských společností přitom stále roste.²⁶

²⁴ MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009, [vid. 2011-11-01]. Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

²⁵ ANGUS, I. The greatest demonstration of the historical failure of the capitalist model [online]. 2008, [vid. 2011-11-03]. Dostupné z: www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=8836

²⁶ MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009, [vid. 2011-11-01]. Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

Obrázek 5: Vývoj průměrného cenového indexu 2000-2007

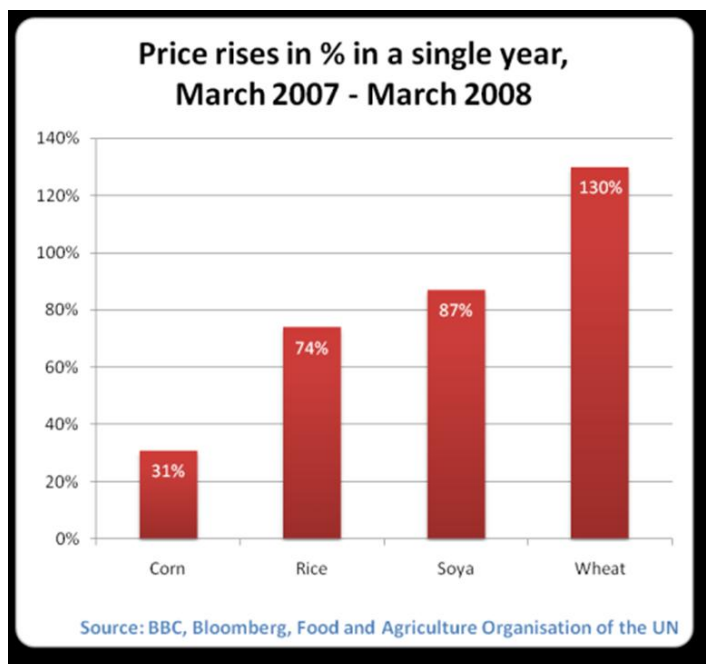
Zdroj: SHAH, A. Global Food Crisis 2008 [online]. 2008, [vid. 2011-11-03].

Dostupné z: www.globalissues.org/article/758/global-food-crisis-2008

2.4 Vývoj v letech 2006-2008

V období mezi březnem 2007 a březnem 2008 vzrostly podle údajů Mezinárodního měnového fondu celosvětové ceny potravin v průměru o 43 %. Ministerstvo zemědělství USA uvádí, že se cena pšenice zvedla o 146 %, u sójy pak o 71 %, kukuřice o 41 % a rýže o 29 %. Tento nárůst cen přispěl k celkovému zvýšení globální potravinové nejistoty zejména u chudších vrstev obyvatelstva. Více než jedna miliarda obyvatel Země, tedy jedna šestina světové populace, žije za méně než 1,25 amerického dolaru denně, 162 milionů lidí dokonce za méně než 0,50 dolaru. Růst cen ovlivňuje především obyvatelstvo rozvojových zemí, kde lidé spotřebují největší část svých příjmů na základní potraviny. Tento náhlý nárůst byl způsoben několika faktory, včetně zvýšení spotřebitelské poptávky po potravinách, ropě a energiích na rozvíjejících se trzích Číny a Indie, vedoucí k nárůstu

cen energií; nižší úrodou zemědělských plodin důsledkem nepříznivého počasí nebo zvyšující se cenou obilí díky rostoucímu užítí biopaliv.²⁷

Obrázek 6: Růst cen jednotlivých potravin březen 2007 – březen 2008

Zdroj: SHAH, A. Global Food Crisis 2008 [online]. 2008, [vid. 2011-11-03].

Dostupné z: www.globalissues.org/article/758/global-food-crisis-2008

Výrazné zvýšení světové produkce obilí v roce 2008 vedlo ke zlepšení zásob obilovin a současně ke snižování cen, počínaje květnem 2008, v řadě případů až o 50 %. V rozvojových zemích však cenová úroveň zůstává často na úrovni před rokem 2008, podle zprávy FAO je tomu tak v 78 % z 58 rozvojových zemí. Potravinovou nouzí způsobenou vysokými cenami v této době trpí 31 zemí, včetně 20 afrických. I přes zjevnou hrozbu globálního nedostatku potravin FAO tvrdí, že díky rekordní sklizni z roku 2007 by měl být dostatek potravin pro každého, nabídka potravin přesahuje poptávku o 50 %.

²⁷ USAID. Responds to Global Food Crisis [online]. 2009, [vid. 2011-11-03].

Dostupné z: www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/foodcrisis

Navíc růst potravinové produkce za posledních 20 let vykazuje stálý nárůst alespoň 2 % ročně, přičemž roční populační růst klesl na 1,14 %. I přes tuto skutečnost, především díky rostoucím cenám, trpí hladem stále více lidí.²⁸

Obrázek 7: Vývoj cenového indexu potravin

Zdroj: MITCHELL, B. Modern monetary theory and inflation – part 2 [online]. 2011, [vid. 2011-03-20]. Dostupné z: bilbo.economicoutlook.net/blog/?p=13035

Ohledně vývoje na trzích s potravinami mezi lety 2006 a 2008 se vedlo mnoho debat. Zpráva FAO, nazvaná *The State of Food Insecurity in the World 2011*²⁹, se snaží odpovědět na některé z hlavních otázek, především na to, do jaké míry byly ovlivňovány ceny domácí produkce vývojem na světových trzích. Během potravinové krize výrazně vzrostly domácí ceny ve většině zemí, výjimkou byly některé velké země, které byly schopny se od světových trhů izolovat. Taková izolace velkých zemí však způsobila ještě větší nárůst cen a volatilitu světových trhů, což v konečném efektu zvedlo ceny na domácích trzích menších, na dovozu potravin závislých, zemích.³⁰

²⁸ USAID. Responds to Global Food Crisis [online]. 2009, [cit. 2011-11-03].

Dostupné z: www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/foodcrisis

²⁹ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2011*. 2011. ISBN 978-92-5-106927-1.

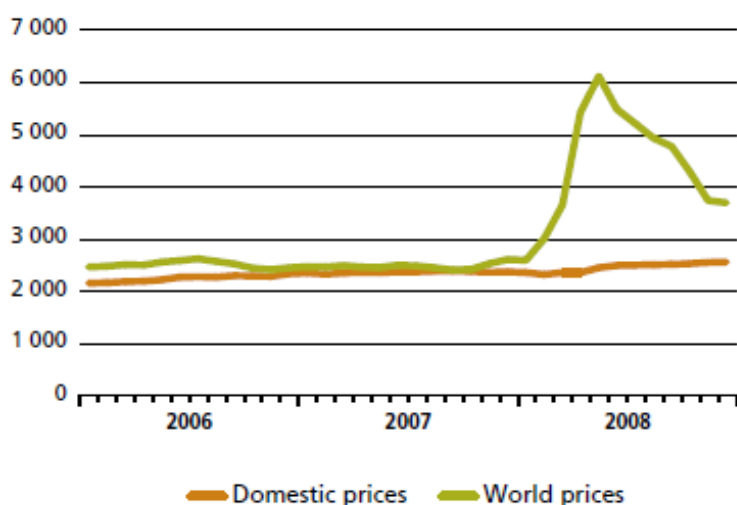
Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

³⁰ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2011*. 2011, s. 21. ISBN 978-92-5-106927-1.

Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

Přenos ceny ze světových trhů na domácí je ovlivněn mnoha způsoby, např. přepravními náklady, úrovní soběstačnosti dané země, či směnným kurzem. Nejpodstatnějším faktorem je ale obchodní politika. Zásahy obchodní politiky, např. omezení dovozu, byly v době krize mezi lety 2006 a 2008 v rozvojových zemích relativně časté. Právě omezování objemu, ať už vývozu nebo dovozu, vládou, je klíčovým faktorem při snaze ochránit domácí trh před promítáním světových cen. Vývozní kvóty mohou zabránit promítání vysokých světových cen, dovozní kvóty brání pronikání nízkých světových cen.

V Číně, Indii a Indonésii byly například ceny rýže i pšenice díky vládní kontrole dovozu těchto plodin v průběhu krize velmi stabilní, jak znázorňuje následující tabulka. Tato omezení však nebyla zavedena jako reakce na krizi, působila zde už dříve. Naproti tomu domácí cena sojových bobů v Číně, které nebyly zatíženy dovozní kvótou, mezi lety 2006 a 2008 rostla, viz graf na obrázku 7. Čína dováží velkou část své spotřeby sójy, omezení dovozu by v tomto případě bylo nepatřičné.³¹

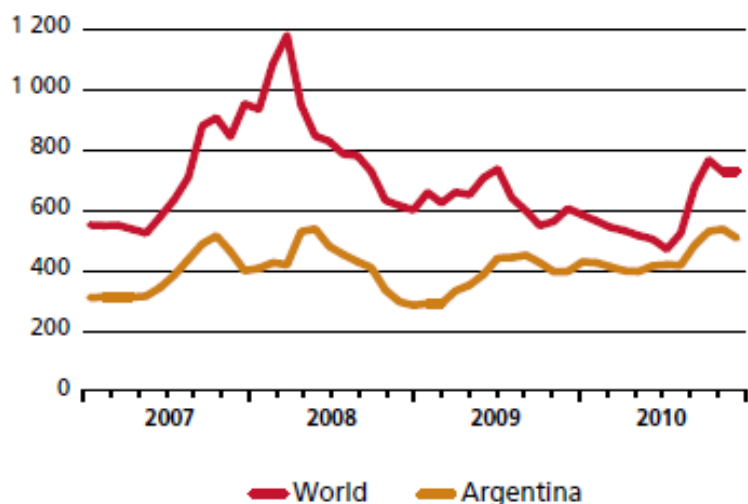

Obrázek 8: Vývoj cen rýže na čínském a světovém trhu (yuan/tuna)

Zdroj: FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 23.

³¹FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 22. ISBN 978-92-5-106927-1. Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

Podobný případ lze nalézt i v Argentině, kde exportní daně a omezení ochránili domácí trh před kolísáním. Stejně jako v Číně i Argentina používala tyto daně i dlouho před krizí. Samotné daně by stabilitu cen ovšem nezajistily, pokud by se nezvedaly současně s růstem cenové hladiny na světovém trhu, případně byly tak velké, že by zabránily veškerému dovozu. Argentina proto zavedla také kvantitativní omezení obchodu s pšenicí.³²

Obrázek 9: Vývoj cen pšenice na světovém a argentinském trhu (Arg. peso/tuna)

Zdroj: FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 24.

Ovšem ne všechny vládní kontroly zajišťují stabilitu cen. Zambie například nesprávně odhadla domácí produkci kukuřice, což způsobilo zpoždění ve vydávání dovozních licencí. Pozdě vydané licence znemožnily dovozcům použít dopravu za rozumnou cenu, většina dopravních prostředků byla v té době již použita pro jiné účely. Výsledkem byl prudký nárůst domácí ceny kukuřice na přelomu roku 2006 a 2007 (68 % za 9 měsíců), přestože byl světový trh s touto komoditou stabilní.³³ Podobné případy se staly i v jiných zemích. Vietnam omezil obchod s rýží na počátku roku 2008. Přestože byla produkce domácích

³² FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 24. ISBN 978-92-5-106927-1.

Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

³³ Tamtéž, s. 23.

pěstitelů dostatečná k uspokojení poptávky celého národa, domácí maloobchodní ceny na jaře během pouhých 5 týdnů vzrostly o 50 %.³⁴

Restriktivní obchodní politika tedy dokáže ochránit domácí trh před kolísáním cen na světovém trhu, zároveň však může zvýšit domácí volatilitu cen v důsledku nabídkových šoků. V mnoha případech ohrožuje nepředvídatelná obchodní politika domácí trh víc, než kolísání cen na světovém trhu.³⁵

³⁴ FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 24. ISBN 978-92-5-106927-1.

Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

³⁵ Tamtéž, s. 22.

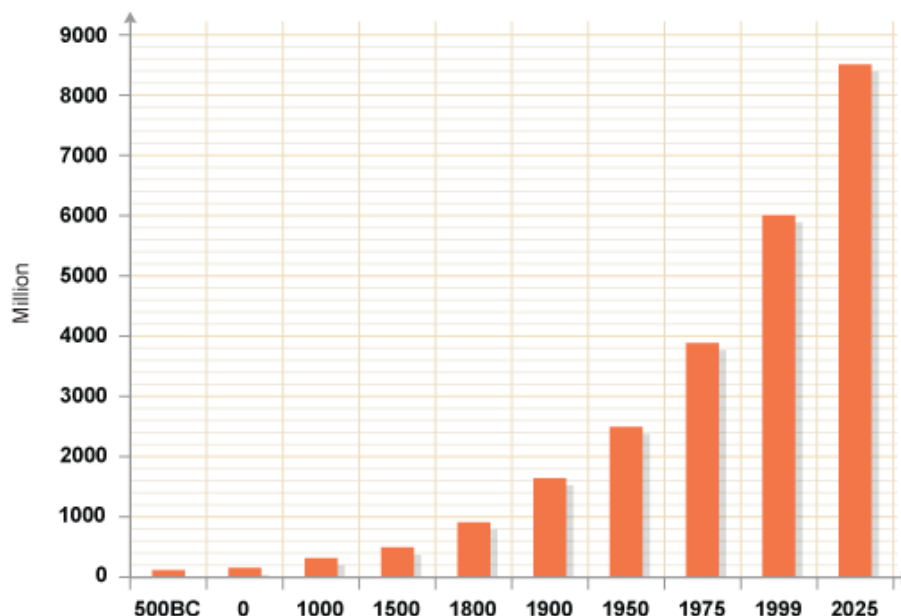
3 Potravinová krize 2011

Ceny potravin v roce 2011 stále prudce rostou, zásoby se dostávají na kriticky nízkou hranici (kupříkladu zásoby kukuřice v USA dosáhly nejnižších hodnot za posledních 15 let), předpokládá se, že počet obyvatel Země vzroste do roku 2050 na 9 miliard. Rok 2011 je označován jako počátek velké globální potravinové krize. Tuto domněnku potvrzují i následující skutečnosti:³⁶

- Podle údajů Světové banky se díky rostoucím cenám zvedl za poslední rok počet lidí žijících v extrémní chudobě o 44 milionů
- Díky vládním subvencím bioethanolu se nyní více než třetina produkce kukuřice v USA využívá jako palivo, což tlačí ceny kukuřice vzhůru
- Nedostatek vody na Středním východě ohrožuje tamní produkci, podle předpovědí produkce pšenice v Saudské Arábii do konce roku 2012 zcela zanikne
- Tsunami a následná ropná krize způsobila, že je velká část severního Japonska pro zemědělské účely zcela nepoužitelná
- Brazílie byla v lednu 2011 postižena jednou z nejhorších povodní v historii, která podstatně omezila potravinovou produkci země
- Rusko, jeden z nejvýznamnějších exportérů obilí, se stále potýká s následky katastrofálních veder z léta roku 2010. Země byla nucena k zajištění krmiva pro jejich stáda dobytka na zimu obilí dokonce dovážet
- Čínskou provincii Shandong zasáhlo největší sucho za posledních 200 let, přičemž jsou na tomto území pěstovány přibližně dvě třetiny veškeré produkce čínského obilí
- Čínský dovoz obilí se odhaduje v roce 2011 devětkrát větší, než byla prognóza Ministerstva zemědělství USA

³⁶ Peak Oil News. Food Crisis 2011: The Global Food Shortage Has Already Begun [online]. 2011, [vid. 2011-11-17]. Dostupné z: peakoil.com/consumption/food-crisis-2011-the-global-food-shortage-has-already-begun

- Jedním z nejdůležitějších faktorů cen potravin je také cena ropy, na které je ve velké míře závislá výroba i transport potravin. Při nedostatku ropy či při zachování současných vysokých cen se celý systém produkce stává dražším
- Globální ceny potravin vzrostly za posledních 12 měsíců o 36 %
- Ceny pšenice a kukuřice se za poslední rok zdvojnásobily
- Cena sojových bobů vzrostla od loňského léta o 50 %
- Tři miliardy lidí žijí z příjmu na hranici 2 USD nebo nižšího
- Miliarda lidí uléhá každý den hladová
- Každých 3,6 vteřiny zemře na následky hladu jeden člověk, v 75 % je to dítě mladší 5 let³⁷

Obrázek 10: Růst světové populace

Zdroj: BBC. Population change and structure [online]. [vid. 2011-24-11]. Dostupné z: www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/population/population_change_structure_rev1.shtml

³⁷ Peak Oil News. Food Crisis 2011: The Global Food Shortage Has Already Begun [online]. 2011, [vid. 2011-11-17]. Dostupné z: peakoil.com/consumption/food-crisis-2011-the-global-food-shortage-has-already-begun/

Pokud bereme v potaz průměrné ceny za posledních deset let, je cena rýže 49 % nad průměrem, cena kukuřice 43 %, sóji 36 % a pšenice 31 %.³⁸ Podle FAO budou současné vysoké ceny potravin pravděpodobně i v následujícím desetiletí nadále pokračovat ve svém růstu, což ovlivní i počet lidí trpících podvýživou a hladem. Šéf OECD Angel Gurría podpořil výzvu Francie, která žádá zvýšení transparentnosti a regulace trhu s agrárními komoditami s cílem stabilizovat světové ceny. Podle společné zprávy OECD a FAO by měly ceny obilovin v tomto desetiletí vzrůst o 20 % více, než činil průměr za posledních deset let, maso dokonce o 30 %, což ovlivní především chudou populaci, která již nyní vydává na potraviny více než tři čtvrtiny svých příjmů.³⁹

3.1 Dlouhodobé potravinové krize

Země zažívající obrovské problémy, jako jsou opakující se potravinové krize, hladovění důsledkem přírodních katastrof, neustálé politické konflikty a slabá úroveň státní správy, trpí dle zprávy *The State of Food Insecurity in the World 2010*, vydané FAO, tzv. dlouhodobou potravinovou krizí. Celkem se to týká 22 zemí, většinou jde o africké státy (17), dále Afghánistán, Haiti, Irák, KLR a Tádžikistán. Například v Afghánistánu, Somálsku a Súdánu tato krize trvá již od 80. let 20. století.⁴⁰

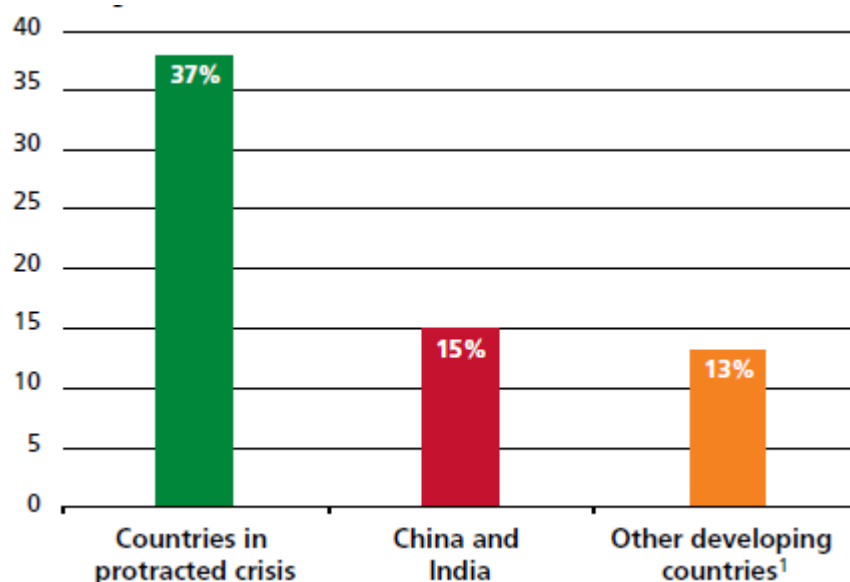
V průměru je v těchto zemích trojnásobný počet podvyživených lidí než v ostatním rozvojovém světě, viz obrázek 11, který porovnává podíl podvyživených na celkové populaci v zemích postižených dlouhodobou potravinovou krizí, v Indii a v Číně a zbytku rozvojového světa. Pokud pomineme velké státy jako Indie nebo Čína, žije v takto postižených zemích zhruba 20 % všech hladovějících na světě, tedy přes 166 milionů lidí. Za země takto postižené se považují ty, které o krizi informují déle než 8 let, dostávají

³⁸ DR. Potravinová krize ohrožuje svět i nadále. *Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele*. 2010, roč. 21, č. 6, příl. *Euromagazín: české zemědělství v Evropské unii*. 2010, roč. 11, č. 4, s. 18.

³⁹ SHAH, A. *Global Food Crisis 2008* [online]. 2008, [cit. 2011-10-28]. Dostupné z: www.globalissues.org/article/758/global-food-crisis-2008

⁴⁰ FAO. *The State of Food Insecurity in the World 2010*. 2010, s. 12. ISBN 978-92-5-106610-2. Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/013/i1683e/i1683e.pdf

ročně více než deset procent humanitární pomoci a jsou zařazeny na seznamu zemí s potravinovým deficitem a nízkými příjmy. Humanitární pomoc ve světě zaujímá v průměru 10 % z Oficiální rozvojové pomoci, v zemích postižených krizí je tento podíl průměrně 60 %.⁴¹

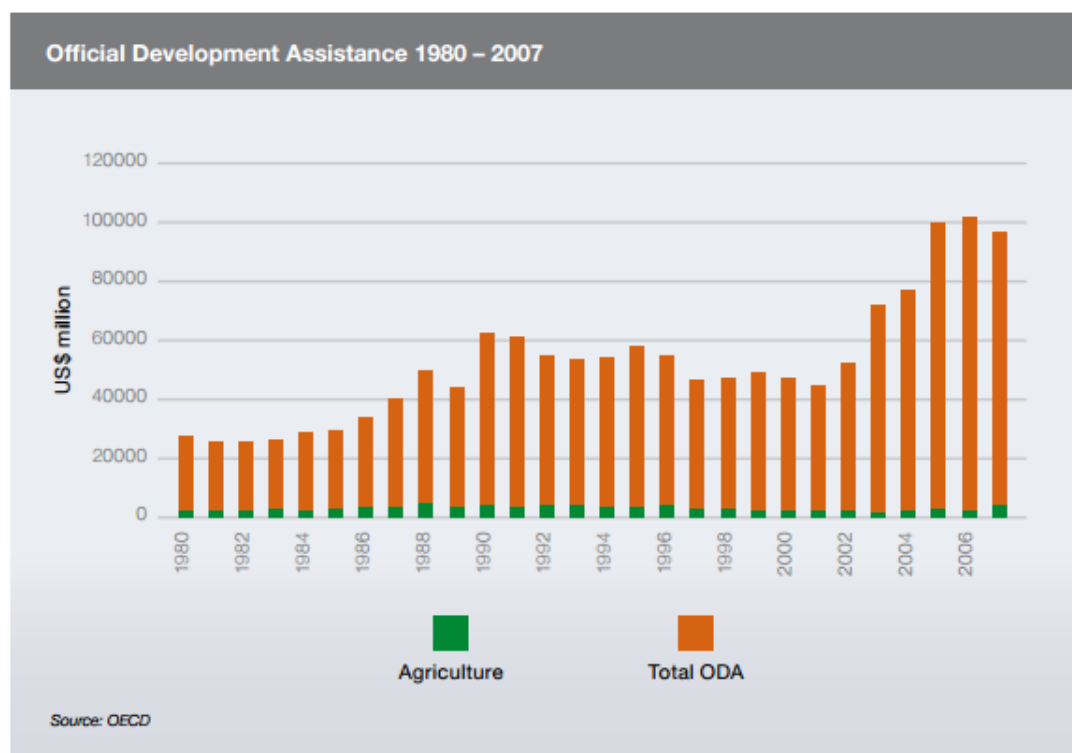

Obrázek 11: Podíl podvyživených na celkové populaci

Zdroj: FAO. The State of Food Insecurity in the World 2010. 2010, s. 15.

FAO spolu s WFP vyzývá, aby byly způsoby rozdělování pomoci rozvojových zemím, které jsou postiženy dlouhodobou krizí, přehodnoceny. Oficiální pomoc je třeba rozdělit na dlouhodobé programy s cílem dosáhnout stabilní zlepšení ve vztahu k produkčním kapacitám a posílit odolnost zemí vůči šokovým událostem a současně pokračovat v okamžité pomoci na záchranu lidských životů, aby se permanentní krize nestaly nekonečným uzavřeným kruhem. Vážnějším faktem je, že zemědělství, které v těchto oblastech tvoří zhruba jednu třetinu hrubého domácího produktu a je hlavním zdrojem potravin a příjmů pro téměř dvě třetiny populace, nyní dostává pouze 3 až 4 % z fondů na rozvoj a humanitární pomoc.

⁴¹ DR. 22 zemí světa trpí permanentní potravinovou krizí. Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele. 2010, roč. 21, č. 45, příl. Euromagazín: české zemědělství v Evropské unii. 2010, roč. 11, č. 16, s. 15.

Obrázek 12: Oficiální rozvojová pomoc v letech 1980-2007

Zdroj: FAO: HIGH LEVEL EXPERT FORUM. How To Feed the World in 2050. 2009, s. 2.

Pečlivě připravená a správně cílená pomoc je nezbytná pro zlepšení životních podmínek a samotnou ochranu životů v těchto zemích. Sociální ochrana a mechanismy, jako jsou školní stravování, programy „Peníze za práci“ a „Potraviny za práci“, vouchery a podobně, mohou v dlouhodobém časovém horizontu přinést žádané pozitivní změny. Další účinná opatření mohou být stimulace odbytu prostřednictvím nákupu potravinové pomoci na místních trzích nebo prostřednictvím schématu, založeného na hotových penězích.⁴²

⁴² DR. 22 zemí světa trpí permanentní potravinovou krizí. Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele. 2010, roč. 21, č. 45, příl. Euromagazín: české zemědělství v Evropské unii. 2010, roč. 11, č. 16, s. 16.

4 Trendy a výzvy v aplikaci na EU a mikroekonomické subjekty

Následující kapitoly zachycují současné trendy světových hospodářských politik, zejména pak Evropské unie, které s potravinovou krizí souvisí nebo přímo ovlivňují zemědělství či potraviny, tedy důležité součásti boje proti hladu, a výzvy, kterým tyto politiky čelí.

4.1 Agropaliva vs. potraviny, přístup EU

Agropaliva (biopaliva) – díky jejich postupnému zdražování od roku 2002 – sehrála důležitou roli při růstu cen zemědělských komodit a potravin, vyvrcholeným potravinovou krizí. V důsledku výhodných dotací, zejména ze strany EU a USA, rostla spotřeba kukuřice v letech 2004–2007 až o 36 % ročně a pohltila 70 % z globálního nárůstu kukuřice v tomto období. Důsledkem rostoucích cen této komodity v důsledku zvyšující se poptávky byl naopak pokles podílu zpracovaného na krmivo z 69 % na 64 % z celkového množství.

Agropaliva však neovlivňují pouze ceny komodit, ze kterých se přímo vyrábějí. Rozšiřující se plocha osázená kukuřicí v USA vedla k nárůstu cen sóji o 75 % v letech 2007–2008. Nárůst poptávky po olejnatých semenech zapříčinila pokles pěstování obilí v hlavních obilnářských zemích (mezi lety 2002 a 2007 o 92 milionů tun) a zvýšení cen obilí. Stav zásob obilí, který dosáhl na minimum za posledních 20 let, dále vedl k vyšší poptávce po rýži a následně k růstu její ceny.⁴³

Velkoobjemové využití agropaliv, která se vyrábějí ze stejných komodit jako potraviny, je sporné i z jiných důvodů. Jejich přínos pro snižování emisí skleníkových plynů je totiž velmi diskutabilní. Celý proces vznikání a využívání agropaliv, tedy emise ze spalování při dopravě, z hnojení polí, na nichž se pěstují, snížená produkce kyslíku kvůli kácení lesů pro

⁴³ CHARVÁT, H. EU zvažuje, zda neomezit podíl biopaliv kvůli škodám v Asii a Jižní Americe [online]. 2010, [vid. 2011-12-20]. Dostupné z: biom.cz/cz/zpravy-z-tisku/eu-zvazuje-zda-neomezit-podil-biopaliv-kvuli-skodam-v-asii-a-jizni-americe

potřeby pěstování a zplodiny z výroby agropaliv, mohou v budoucnu dokonce zvýšit emise skleníkových plynů. Velkým problémem jsou také změny ve využívání půdy. Příkladem je např. Malajsie a Indonésie, kde vznikají obrovské plantáže na palmový olej. Biopaliva tak ubírají místo pro pěstování zemědělských plodin určených na výživu, což vede k rozšiřování polí na úkor dosud neproměněné krajiny. Někdy to znamená vypalování tropických lesů, jindy vysušování rašelinišť.⁴⁴

Evropská unie přesto dlouhodobě prosazuje zvýšení spotřeby agropaliv v dopravě. V prosinci 2008 přinesl klimaticko-energetický balíček cíl do roku 2020 dosáhnout 10 % podílu pohonných hmot v dopravě z obnovitelných zdrojů energie. Tato podoba návrhu však nemusí být konečná. Mnozí se studie, prokazující škodlivost politiky povinného používání biopaliv v pohonných hmotách, podporují ty představitelé Evropské unie, kteří vyžadují snížení tohoto podílu. Zda se bude výroba biopaliv rozvíjet i nadále za stávajících podmínek by měla do konce roku 2011 rozhodnout Evropská komise.⁴⁵

4.2 Inovace pro udržitelný růst: biohospodářství pro Evropu

Hlavním cílem strategie Evropské komise, nazvané „Inovace pro udržitelný růst: biohospodářství pro Evropu“, je větší a udržitelnější využívání obnovitelných zdrojů energie v evropské ekonomice a inovativnější hospodářství produkující méně emisí. Strategie tak má zajistit inovace v ekonomice, méně emisí, sladění požadavků na udržitelné zemědělství a rybolov a zabezpečení potravin i udržitelné využívání obnovitelných biologických zdrojů pro průmyslové účely, zároveň chce zajistit biologickou rozmanitost a ochranu životního prostředí. Klíčovými faktory jsou vývoj nových technologií a procesů

⁴⁴ CHARVÁT, H. EU zvažuje, zda neomezit podíl biopaliv kvůli škodám v Asii a Jižní Americe. [online]. 2010, [vid. 2011-12-20]. Dostupné z: biom.cz/cz/zpravy-z-tisku/eu-zvazuje-zda-neomezit-podil-biopaliv-kvuli-skodam-v-asii-a-jizni-americe

⁴⁵ ALTEROVÁ, L. Brusel zkoumá dopady biopaliv. *Energie 21*. 2011, roč. 4, č. 1, s. 16. ISSN 1803-0394.

pro biohospodářství, rozvoj trhů a konkurenceschopnost v jeho odvětvích a snahu přimět politiky a zúčastněné strany k užší spolupráci.⁴⁶

Biohospodářstvím se označuje ekonomika využívající biologické pozemní či mořské zdroje a odpady jako vstupy pro produkci potravin, krmiv, energie a také jako suroviny pro další odvětví průmyslu. Již nyní má biohospodářství v EU roční obrat až dva biliony eur a zaměstnává více než 22 milionů lidí, zajišťuje tedy 9 % z celkové zaměstnanosti EU. Podle Evropské komise totiž do kategorie biohospodářství patří i zemědělství, lesnictví, rybolov, výroba potravin, papíru a celulózy a některé části chemického, biotechnologického a energetického průmyslu. Předpokládá se, že každé euro investované z prostředků EU do bioekonomiky vytvoří v odvětví do roku 2025 přidanou hodnotu ve výši 10 eur.⁴⁷

Strategie stojí na třech základních pilířích. Prvním jsou investice do výzkumu, inovací a dovedností pro biohospodářství. Financovat se má z prostředků EU i členských států a soukromých zdrojů. Druhým pilířem je rozvoj trhů a konkurenceschopnosti v odvětvích biohospodářství, zajištěný především intenzifikací primární produkce i přeměnou odpadů na produkty s přidanou hodnotou. Likvidace jedné tuny potravinářského odpadu stojí daňové poplatníky 55 až 90 eur a produkuje 170 milionů tun oxidu uhličitého. Tento odpad by se přitom mohl použít při výrobě energie nebo jiných produktů, čímž by vznikla i nová pracovní místa. Třetím pilířem má být posílená koordinace jednotlivých evropských politik a zapojení všech zúčastněných stran. Jde například o součinnost fondu soudržnosti, společné rybářské politiky, námořní politiky, environmentální a průmyslové politiky a politiky v oblasti zaměstnanosti, energetiky a zdraví.⁴⁸

⁴⁶ ALTEROVÁ, L. Strategie pro biohospodářství unie. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, roč. 20, č. 8, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

4.3 Společná zemědělská politika unie a světová politika rozvoje

Rozvinuté státy v čele s Evropskou unií si dávají velké cíle v pomoci nejchudším státům světa. Do roku 2015 by chtěly snížit chudobu o polovinu, zajistit přístup k pitné vodě alespoň polovině těch, kteří ji dnes postrádají, dále pak o dvě třetiny snížit dětskou úmrtnost a o jednu třetinu omezit úmrtnost matek. Hlavním prostředkem pro omezení chudoby by pak mělo být zajištění přístupu k potravinám, důsledkem čehož by se snížil počet hladovějících lidí. Ten se však každý rok zvyšuje, ekonomické krize či zvýšení cen zemědělských plodin tento proces ještě zrychlují. Zemědělství, klíčový sektor pro zajištění potravinové bezpečnosti, je pro obyvatele nejchudších zemí zároveň hlavním zdrojem příjmů. V zemích subsaharské Afriky tvoří až 30 % hrubého domácího produktu (v zemích bez výrazného nerostného bohatství i 60 %) a zaměstnává 60 % průběžného obyvatelstva, přičemž čtyři pětiny veškeré zemědělské produkce obstarávají malé farmy.⁴⁹

Evropská unie je největším světovým importérem agrárních produktů z rozvojových zemí. V období mezi lety 2006 a 2008 dovezla zemědělské komodity v průměru za 53 miliard eur, což je více než ve stejném období dovezly Spojené státy americké, Japonsko, Kanada, Austrálie a Nový Zéland dohromady (průměrně 47 miliard eur ročně). Trend evropského dovozu se v tomto období stále zvyšoval, od 44,4 miliard eur v roce 2006 až k 62,7 miliardám eur v roce 2008, z čehož přibližně 71 % tvoří právě dovoz z rozvojových zemí. Tomuto faktu napomáhá preferenční přístup na trh poskytnutý nejchudším zemím, jejichž produkty nejsou při vstupu na trh EU zatíženy clem ani kvótami. Agrární sektor rozvojových zemí je tak velmi ovlivňován zemědělskými politikami nejrozvinutějších států. Především exportní subvence, které jsou užívány k podpoře exportu přebytečných produktů, a umožňující snížit cenu zboží pod jejich reálnou hodnotu, jsou nástrojem nejvíce narušujícím trh. Přestože EU subvence neustále snižuje a podle jednání WTO v Hongkongu roku 2005 by navíc měly být veškeré exportní subvence do roku 2013 zrušeny, pro EU stále představují velmi důležitý nástroj pro řízení vlastního trhu.

⁴⁹ ALTEROVÁ, L. Unie se snaží pomáhat. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2010, roč. 18, č. 40, s. 6. ISSN 1211-3816.

Odčerpáním přebytečného množství některých komodit pomáhá udržet jejich cenu na přijatelné výši pro zemědělce.⁵⁰

Součástí změn Společné zemědělské politiky byla také reforma cukru a banánů. Reforma cukru (2006) snížila cenu cukru, který byl po desetiletí kupován za stálé ceny, a postupně odbourala intervenci pro cukr na trh unie. Jako pomoc zemím ACP, které do ní právě cukr dovážely, zavedla EU podpůrná opatření v celkové výši 1,28 miliard eur v období 2006-2013, která by měla podpořit konkurenceschopnost cukerního sektoru těchto zemí a zmírnit dopady těchto reforem na místní obyvatelstvo. Podobně pak EU poskytla více než 450 milionů eur na podporu banánů ze zemí ACP. Budoucí formou SZP se bude EU zabývat po roce 2013. Bude nutné vzít v úvahu klimatické změny, trendy v růstu populace a změnu spotřeby potravin. Předpokládá se, že k zajištění dostatku potravin je potřeba do roku 2050 téměř současnou produkci, která by měla růst především v Africe. Problémem zůstává fakt, že farmáři v těchto zemích jsou tak chudí, že si nemohou dovolit osivo, hnojivo a chemické prostředky, což brání efektivnímu využití místních kapacit. Příkladem může být Malawi, které v roce 2005 zavedlo program, v jehož rámci měla každá zemědělská farma přístup k hnojivům a kvalitnímu osivu za nízké ceny. Díky tomu byla produkce potravin brzy zdvojnásobena.⁵¹

4.3.1 Argumentace cukrovarnického sektoru

Evropský cukrovarnický sektor byl však zahraničně-obchodní politikou Evropské komise v důsledku projednávání dvoustranných dohod EU s třetími zeměmi či bloky zemí velice znepokojen. Podle výrobců cukru EU nerespektuje závazky přijaté v rámci reformy SOTC, která v době jejího projednávání s dalšími ústupky obchodním partnerům nepočítala. Díky této reformě se již EU stala druhým největším světovým dovozcem cukru.

⁵⁰ ALTEROVÁ, L. Unie se snaží pomáhat. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2010, roč. 18, č. 40, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁵¹ Tamtéž.

Zajištění konzistence mezi cíly různých politik EU, především týkajících se vnitřních a vnějších záležitostí, je zásadní. Cukerní sektor se obává, že postup vyjednávačů EU může podkopat veškeré vynaložené úsilí a stávající cukerní trh v EU destabilizovat a předjímat další cukerní reformu. Komise ES obnovila přerušená jednání se zeměmi bloku MERCOSUR, které mimo jiné zahrnuje Brazílie, největšího vývozce cukru na světě. EU již odsouhlasila přístup na svůj trh pro cukr z některých zemí Jižní Ameriky, jako je Kolumbie a Peru, který dále destabilizuje reformou SOTC dosaženou tržní rovnováhu.⁵²

Dovozy by měly být posuzovány až po konzultacích s cukrovarnickým sektorem EU případ od případu. V souladu s reformou SOTC by každá dodatečná koncese neměla vstoupit v platnost dříve, než vyprší právní rámec aktuálně platného cukerního režimu, tedy nejdříve rokem 2015/2016. Ustanovení, zajišťující některým preferenčním zemím, např. Kolumbii, Peru a zemím střední Ameriky, trvalý procentní nárůst dováženého množství by měla být jako destabilizující faktor vypuštěna. Každých dalších 100 000 tun cukru, dovezeného na trh EU, způsobí uzavření jednoho cukrovaru v zemích EU-15, a dokonce ještě více v nových členských zemích EU-12. Jde o nevratný proces, jednou zavřený cukrovar již nelze znovu otevřít. Zavírání by se tak neobešlo bez sociálních důsledků na venkově.⁵³

4.3.2 Společná organizace trhů s cukrem v EU

Nová SOTC vstoupila v platnost roku 2006 a její právní rámec je nastaven do roku 2015. Klíčové prvky reformy zahrnovaly 36 % snížení referenční ceny cukru v EU a dováženého cukru, 40 % snížení minimální ceny cukrové řepy a 30-40 % snížení produkce cukru v Evropě. Důsledkem těchto skutečností byla finanční ztráta cukrovarnického sektoru ve výši 3-4 miliard eur ročně, přičemž suma těchto ztrát je tvořena součtem dopadu snížení cen cukru a dalších 2-2,5 miliardy eur ročně díky snížení produkčních kvót cukru. Účelem

⁵² POJER, J. Výsledek reformy cukerního režimu EU může být podkopán zahraničně-obchodní politikou EU. Listy cukrovarnické a řepařské. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 212. ISSN 1210-3306. Dostupné také v PDF z: www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/212-213.PDF

⁵³ Tamtéž.

reformy byla restrukturalizace a zmenšení výrobních kapacit v méně efektivních cukrovarnických průmyslech a celková stabilizace sektoru s ohledem na vývoj odvětví ve světě.⁵⁴

Evropský cukrovarnický průmysl vstupoval do začátku své strukturální přeměny s kvótou na výrobu cukru 18,4 milionů tun, výsledné proreformní množství cukru bylo 14 milionů tun. V České republice znamenala reforma snížení produkční kvóty ze 454 862 tun (2004/2005) na 372 459 tun (2010/2011), viz obrázek 12. Podíl českého cukrovarnického průmyslu na výrobě cukru v rámci EU se tedy snížil o 82 403 tun, tedy z původních 2,79 % na 2,59 %. Restrukturalizace tohoto sektoru v EU znamenala uzavření 78 cukrovarů a zrušení téměř 19 000 pracovních míst. Reforma SOTC však neznamena pouze redukci cukru vyráběného v kvótě, ale rovněž i zásadní změnu v postavení EU z vývozce na importéra. Výrobci cukru v EU vyrobí ročně okolo 13,7 mil. tun kvótového cukru, což při spotřebě 16,5 mil. tun cukru ročně činí pouze 83 % pokrytých vlastní výrobou. Zbývající množství je nutné do EU dovážet.⁵⁵

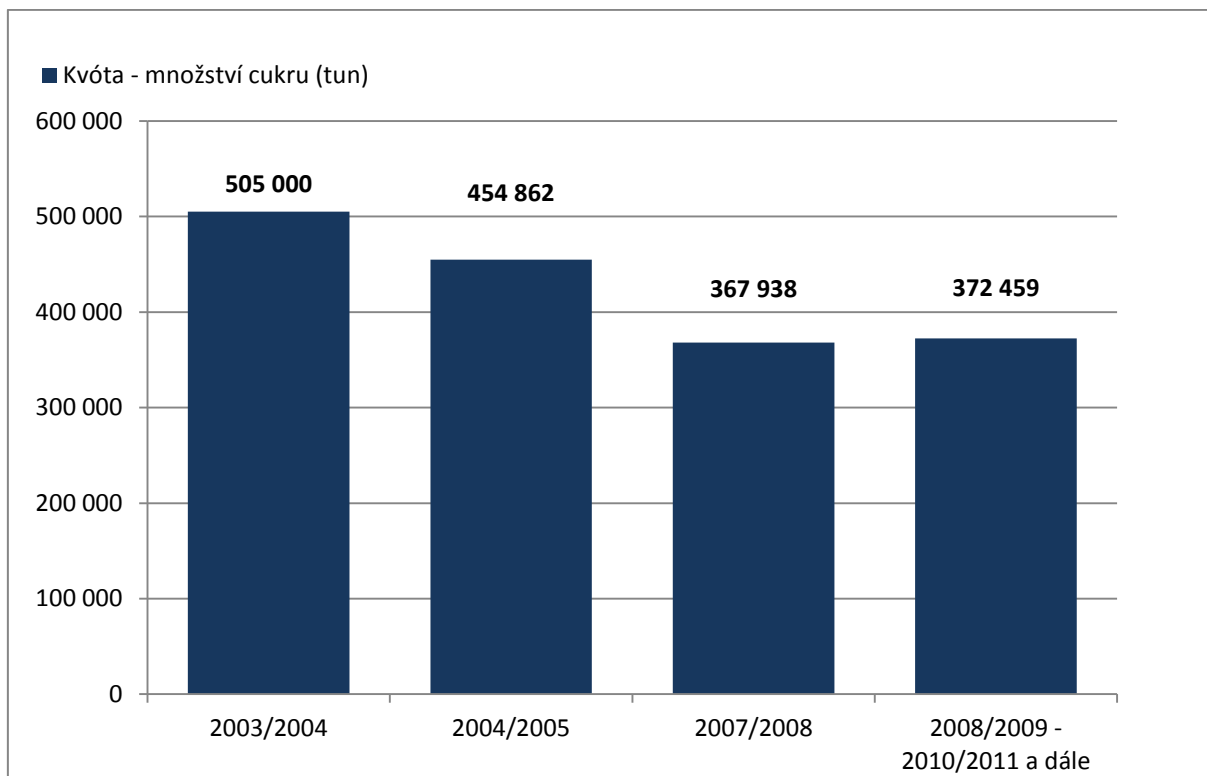
Tabulka 1: Dopad restrukturalizace na cukrovary

Rok	Počet činných cukrovarů	Počet pracovníků
2005/2006	184	47690
2010/2011	106	29000
rozdíl	-78	-18 690
rozdíl v %	-42	-29

Zdroj: REINBERGR, O. Aktuální stav cukrovarnického a lihovarnického průmyslu v poreformním období. Listy cukrovarnické a řepařské. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 159, vlastní zpracování.

⁵⁴ POJER, J. Výsledek reformy cukerního režimu EU může být podkopán zahraničně-obchodní politikou EU. Listy cukrovarnické a řepařské. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 212. ISSN 1210-3306. Dostupné také v PDF z: www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/212-213.PDF.

⁵⁵ REINBERGR, O. Aktuální stav cukrovarnického a lihovarnického průmyslu v poreformním období. Listy cukrovarnické a řepařské. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 159. ISSN 1210-3306. Dostupné také v PDF z: www.cukr-listy.cz/on_line/2011/PDF/159-164.pdf.

Obrázek 13: Vývoj produkční kvóty cukru v ČR

Zdroj: REINBERGR, O. Aktuální stav cukrovarnického a lihovarnického průmyslu v poreformním období. Listy cukrovarnické a řepařské. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 159, vlastní zpracování.

4.3.3 Vyhodnocení reformy

Hodnotící zpráva byla vypracována na objednávku Generálního ředitelství pro zemědělství a rozvoj venkova Evropské komise pod vedením Evropského zájmového sdružení Agrosynergie. Zpráva sice pokrývá všechny státy Evropské unie, týká se však především zemí, v nichž probíhali potřebné studie, tedy Finska, Francie, Německo, Itálie, Velké Británie a Polsko. K analýze byly použity dostupné údaje, empirické odhady a teoretické analýzy. Zpráva konstatuje, že před reformou byl sektor cukru regulován tradičními nástroji společné zemědělské politiky, tedy garantovanými cenami k podpoře tržní produkce, kvótami na limitování produkce a exportními refundacemi pomáhajícími vyvážet přebytečný cukr z unie na světový trh. Reforma vznikla především kvůli růstu světových cen cukru, povzbuzené rozmáhající se výrobou bioethanolu. Světová obchodní

organizace požadovala, aby unie omezila exportní subvence. Komise také chtěla přizpůsobit cukerní režim společné zemědělské politiky vytvořené roku 2003, která se ho doposud netýkala. Reforma zachovala systém kvót i minimální referenční cenu pro pěstitele, která se však postupně snižovala. Součástí reformy byla i podpora pro producenty cukru a pěstitele cukrovky, kteří se vzdali svých kvót a odešli ze sektoru, a dodavatelů strojů pro ně.⁵⁶

Restrukturalizace pobídla pěstitele s nízkými výnosy, aby přestali cukrovku pěstovat. Výsledkem bylo zrychlení růstu průměrného výnosu v unii a koncentrace pěstování cukrovky na větších farmách. Změny však nebyly ve všech státech stejné, produkce cukrovky se výrazně omezila zejména ve Španělsku a Itálii. Ze 184 zpracovatelských podniků, které v unii v roce 2005/2006 pracovaly v cukrovarnickém režimu, jich v průběhu reformy přestalo fungovat 42 %. Podle zprávy se většinou jednalo i malé provozy a střední kapacity do 12 tisíc tun denně. Zcela skončila výroba cukru v Irsku, Lotyšsku, Slovinsku, Bulharsku a kontinentálním Portugalsku. Evropská unie však zůstává hlavním výrobcem cukru, z druhého hlavního exportéra se však stala čistým dovozcem.⁵⁷

Před rokem 2006 byl trh s cukrem vysoce regulovaný. Nová organizace trhu zabránila riziku přebytku. Díky vysokým světovým cenám cukru však do unie nedorazilo takové množství importovaného cukru, jaké tvůrci reformy očekávali a jaké bylo potřeba pro zásobování unie v hospodářských rocích 2009/2010 a 2010/2011. Kumulovaný deficit dosáhl jednoho milionu tun cukru. V důsledku toho se ceny na evropském trhu dostaly na daleko vyšší cenovou hladinu než ceny referenční a zásoby na konci roku 2009/2010 klesly na nejnižší historickou úroveň. Komise proto v roce 2011 přijala opatření, které snížilo dovozní cla a umožnění výroby 500 000 tun cukru nad kvótu. Díky tomu se zásoba do konce roku 2010/2011 opět zvedla.⁵⁸

⁵⁶ ALTEROVÁ, L. Splnila reforma očekávaný cíl? *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, roč. 20, č. 10, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

Reforma podle zprávy zvedla konkurenceschopnost producentů cukru. Vzrostla délka kampaně, produktivita práce, produkce cukru na hektar půdy a průměrná výroba na cukrovar. Zavření 42 % cukrovarů v unii však vedlo i k výrazné ztrátě pracovních míst, autoři zprávy však uvádějí, že zhruba polovina z celkového počtu uvolněných zaměstnanců by o své místo přišla i bez reformy kvůli pokračující restrukturalizaci a modernizaci podniků. Reforma byla účinná a vyžádala si minimální náklady. Zmizely náklady na tržní opatření, zejména exportní subvence pro přebytky cukru. Ztráty příjmů farmářů způsobené poklesem minimální ceny cukrovky částečně nahradila podpora odpojená od produkce.⁵⁹

4.4 Program potravinové pomoci v EU

Program, který je financován z Evropského zemědělského záručního fondu, byl v roce 1987 vytvořen jen k využití zásob potravin v intervenčních skladech. V průběhu 90. let byl však pozměněn tak, aby bylo možné chybějící potraviny dokupovat a následně přerozdělovat potřebným. V Evropské unii žije v průměru 17 % lidí na hranici bídy nebo pod touto hranicí. Po dodání intervenčních zásob jsou vyhlášena veřejná nabídková řízení na zpracování nebo přeměnu těchto surovin (např. obilí na mouku). Tyto produkty se jako potravinová pomoc rozdělují nejchudším osobám formou potravinových přidělů nebo jako jídla v centrech provozovaných dobročinnými organizacemi. Účast v programu je dobrovolná, v roce 2010 se programu účastnilo 18 zemí. Celkové prostředky dostupné pro rok 2010 činily 478 milionů eur.⁶⁰

⁵⁹ ALTEROVÁ, L. Splnila reforma očekávaný cíl? Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, roč. 20, č. 10, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁶⁰ ALTEROVÁ, L. Potraviny pro chudé v unii. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 17, č. 49, s. 7. ISSN 1211-3816.

Tabulka 2: Čerpané množství zemědělských produktů pro rok 2010

Členské státy	Obiloviny	Máslo	Sušené mléko	Cukr
Belgie	29 067	1 285	-	1 507
Bulharsko	54 104	-	-	1 724
Česká republika	302	20	22	9
Estonsko	5 147	-	1	-
Irsko	-	350	-	-
Řecko	64 397	-	5 889	-
Španělsko	181 248	9 335	1 603	3 483
Francie	168 998	13 033	12 050	3 247
Itálie	283 206	20 000	18 166	4 006
Lotyšsko	22 957	-	969	-
Litva	40 317	145	1 212	1 182
Maďarsko	95 687	-	-	1 938
Malta	4 740	-	-	-
Polsko	387 305	1 901	17 952	10 823
Portugalsko	47 522	5 079	1 826	1 045
Rumunsko	135 555	-	4 500	5 577
Slovinsko	9 810	-	600	289
Finsko	25 371	-	500	-
Celkem	1 555 726	51 148	65 290	34 832

Zdroj: ALTEROVÁ, L. Potraviny pro chudé v unii. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 17, č. 49, s. 7, vlastní zpracování.

Ve srovnání s necelými 500 miliony eur, přidělenými v EU v posledních letech, dojde v roce 2012 k výraznému snížení na 113,5 milionů eur, Evropský soudní dvůr totiž rozhodl, že potraviny v rámci tohoto programu musí pocházet pouze z veřejných zásob Evropské unie. Z těchto důvodů se program na příští rok opírá výlučně o současné intervenční zásoby (162 000 tun obilovin, 54 000 tun sušeného odstředěného mléka). Na Českou republiku pak připadá pouze 122 600 eur pomoci, což je po Lucembursku nejméně z 20 států v programu zapojených. Nejvyšší suma byla přidělena Itálii (22,1 milionu eur),

Španělsku (18,1 milionu eur) a Polsku (17,3 milionu eur). Slovensko na tyto účely obdrží 959 400 eur.⁶¹

4.5 Konkurenceschopnost potravin z EU

Unie si je vědoma ekonomických problémů, se kterými se potýká evropské zemědělství a které se nevyhnuly ani jeho zpracovatelskému průmyslu. Dodat celému sektoru nové impulzy k dosažení konkurenceschopnosti na světovém trhu má za úkol skupina expertů, která se zaměřila na celý řetězec produkce a distribuce potravin.

Potravinářský a nápojářský průmysl je jedním z nejdůležitějších sektorů unie. Pracuje v něm asi 280 000 firem, z 90 % jsou to střední a malé podniky, které zaměstnávají asi 4 miliony lidí. Pracovní skupina měla za úkol nalézt možnosti, jak snížit náklady a zajistit růst a efektivitu celého řetězce výroby a distribuce potravin, tedy od zemědělství až po maloobchod. Podmínkou byla udržitelnost, různorodost produktů a jejich cenová dostupnost pro obyvatelstvo. Doporučení se týkají především zemědělské politiky a politiky ochrany životního prostředí, vnitřního trhu s potravinami, operací v potravinovém řetězci, výzkumu a inovací, obchodu a exportu.⁶²

4.5.1 Zemědělská a environmentální politika

Zemědělsko-potravinářský průmysl by se měl posuzovat jako celek, zároveň je však nutné respektovat politiky unie i jednotlivých členských států, ovlivňující produkci surovin i distribuci potravin. Komise doporučila pokračovat v reformě společné zemědělské politiky. Rozvoj této politiky by měl farmářům umožnit lépe reagovat na signály trhu a zajistit lepší uspokojení poptávky. Nástroje regulující produkci by se měly uzpůsobit tak,

⁶¹ DR. EU má v roce 2012 méně peněz na potravinovou pomoc. Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele. 2008, r. 19, č. 41, příl. Euromagazín: České zemědělství v Evropské unii. 2011, roč. 9, č. 11, s. 18.

⁶² ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 17, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

aby dovolily farmářům lépe odpovídat na měnící se trendy poptávky a nabídky na trhu a také podporovaly různorodost produkce. V případě rizika nedostatečného zásobování základními zemědělskými výrobky požadované kvality by Komise měla mít možnost dočasně pozastavit dovozní cla tak, aby předešla hrozící krizi nebo ji vyřešila. Je třeba vytvořit takové podmínky, aby byla produkce potravinářského průmyslu konkurenceschopná nejen z hlediska jakosti, ale i cen. Toho může být dosaženo zlepšením efektivity a transparentnosti schvalování geneticky modifikovaných organismů (GMO). Je třeba posoudit vliv GMO a dlouhodobou udržitelnost politiky, kterou na ně unie uplatňuje, zejména tzv. asynchronní autorizaci GMO ve třetích zemích a v unii.⁶³

Evropa s používáním GMO váhá a proces autorizace takových plodin trvá v průměru déle než 2,5 roku. V USA trvá schvalování asi 15 měsíců a tím vzniká situace, že plodiny povolené v krmivech a potravinách v jedné zemi nejsou povoleny v ostatních, zejména pak v EU, což může vést k omezení dovozu.⁶⁴

Do nákladů produkce se promítají i různá environmentální opatření. Je třeba vytvořit environmentální a udržitelnou průmyslovou politiku, která by brala na zřetel minimalizaci nákladů a maximalizaci příležitostí pro evropský zemědělsko-potravinářský průmysl. Komise by měla garantovat společnou implementaci směrnice o Integrované prevenci a kontrole znečišťování ve všech státech unie, používání nejlepších dostupných technik (BAT) by však nemělo být povinné pro všechny, jelikož je třeba povolit přiměřenou adaptaci zejména pro malé a střední podniky. Pro omezování nákladů je důležitá energetická účinnost celého evropského zemědělsko-potravinářského průmyslu. K jejímu zvýšení je třeba využít energetické audity a další odborné expertízy, usnadnit by se měl

⁶³ ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 17, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁶⁴ ALTEROVÁ, L. Otazníky nad dovozem krmiv [online]. Agroweb, 2007. [vid. 2012-04-19]. Dostupné z: www.agroweb.cz/Otazniky-nad-dovozem-krmiv__s43x28891.html.

transfer znalostí a technologií týkajících se ekoinovací směrem z výzkumných center a velkých firem k malým a středním podnikům.⁶⁵

Cenové konkurenceschopnosti by dále napomohlo odstranění bariér investic do ekologických technologií, případně tyto bariéry překonat pomocí podpůrných programů.

4.5.2 Vnitřní trh s potravinami

Veškerá legislativa a opatření politik, dotýkající se odvětví, musí podporovat vysokou kvalitu. V rámci zachování integrity celého potravinového řetězce je třeba, aby byla doprovázena odhadem dopadů na tento řetězec, především na střední a malé podniky. Evropská komise a Evropský úřad pro bezpečnost potravin by měly docílit včasější autorizace nových produktů a zároveň garantovat vysokou úroveň ochrany zdraví požadovanou potravinářskou legislativou. Jednoduchá autorizační procedura a přístup bez předsudků umožní novým potravinám snadnější přístup na trh.⁶⁶

4.5.3 Operace v celém potravinářském řetězci

S pomocí Evropské sítě podniků je třeba lépe podporovat start potravinářských podniků a poskytnout jednoduše přístupné informace, včetně informací o nástrojích na podporu malých a středních podniků. Tyto podniky by měly také mít lepší přístup k vhodným finančním zdrojům, k čemuž by měla pomoci i Evropská investiční banka. Komise a členské státy ve spolupráci s články potravinového řetězce by měly zjednodušit administrativní procesy, podmiňující účast v podpůrných programech. Je třeba podpořit účinné zapojení zemědělsko-potravinářských malých a středních podniků do potravinového řetězce, což zlepší jejich vyjednávací sílu a zajistí spravedlivé výnosy z jejich produkce. Jednou z priorit existujícího průzkumu trhu a cen by mělo být

⁶⁵ ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 17, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁶⁶Tamtéž.

porozumění přenosu cen a smluvnímu jednání v celém řetězci výroby a zásobování potravin. Odvětví potřebuje přitáhnout vysoce kvalifikované odborníky a posílit inovace.

Praktické zkušenosti mohou být podpořeny prostřednictvím stáží studentů. Srozumitelnost a ucelenost informací konzumentům usnadní výběr potravin. Způsob značení musí být jednotný, aby se potraviny mohly prodávat na celém trhu unie. Inovacemi by měly vznikat především zdraví prospěšné produkty. Úřady ve spolupráci s podnikateli by měly poskytovat informace týkající se výhod a rizik nových technologií srozumitelně a pochopitelně i pro průměrného občana unie.⁶⁷

4.5.4 Výzkum a inovace

Komise a členské státy by měly zainteresovat všechny články potravinového řetězce pro zajištění vývoje inovačních produktů a také výzkumu vedoucímu k poznatkům nutným pro udržitelnost produkce a výrobních postupů. Důležitou podmínkou je zjednodušení přístupu malých a středních podniků k podporovaným výzkumným programům. Od Komise se očekává ulehčení podmínek pro vývoj a aplikaci nových zpracovatelských technologií, biotechnologií, včetně technologií šetrných k životnímu prostředí. Je také třeba tyto technologie srozumitelným způsobem vysvětlovat spotřebitelům.⁶⁸

4.5.5 Obchod a export

Na problémy obchodu s potravinami by se měl klást důraz při jednáních s důležitými partnery, jako je Čína, Rusko, země Mercosur, Kanada, Japonsko, Norsko a státy středomořské oblasti. Je třeba zajistit, aby se obchodní partneři unie řídili platnými mezinárodními standardy danými například v Codex Alimentarius, Mezinárodní konvenci o ochraně rostlin či stanovenými Světovou organizací pro zdraví zvířat, či mezinárodními

⁶⁷ ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2009, roč. 7, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁶⁸ Tamtéž.

obchodními standardy. Velmi důležité je posílit v zrních třetího světa ochranu duševního vlastnictví, a to nejen patentů, ale také značení původu a zeměpisného značení evropských potravin. Je třeba lépe definovat pozici evropského zemědělsko-potravinářského průmyslu na globálním trhu a zlepšit podporu pro exportující společnosti.⁶⁹

4.6 Konference EU o potravinové bezpečnosti

Podle Evropského komisaře pro zemědělství a rozvoj venkova Daciana Ciolose je třeba předcházet potravinovým turbulencím zajištěním geografické rovnováhy v zemědělství a průmyslu, především zamezit paradoxům, se kterými se nyní setkáváme. V chudých zemích světa trpí více než miliarda obyvatel hladem, přičemž na druhé straně planety stejný počet lidí trpí nemocemi způsobenými přejídáním či nezdravým životním stylem. Nadměrná koncentrace průmyslu v městských aglomeracích ohrožuje životní prostředí, zatímco jinde se úrodná země mění v poušť a vesnické komunity se rozpadají díky odchodu jejich členů za lepším životním do měst. Snahu EU o otevření agrárního sektoru světu brzdí konkurence i bezprecedentní kolísání cen zemědělských produktů. Tato situace může být ještě zhoršena klimatickými změnami a populačním tlakem, které jsou hrozbou pro zachování potravinové bezpečnosti lidstva na Zemi.⁷⁰

Úkolem G20 by mělo být vytvoření nové dynamiky mezinárodního zemědělství, založené na silné zemědělské politice, transparentnosti trhů, obchodu a racionální podpoře rozvoje. Zemědělská politika může být účinná pouze tehdy, pokud se trh chová racionálně a transparentně. Jako hlavní viníky nadměrného kolísání cen zemědělských produktů vidí globalizaci a zemědělské produkty využívané k finančním spekulacím, se kterými je třeba bojovat. Jedním z důvodů je i fakt, že se v roce 2008 zvýšil podíl rozpočtu určeného na jídlo ve všech členských zemích, což se nestalo za celá desetiletí. Kromě spotřebitele je

⁶⁹ ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2009, roč. 17, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁷⁰ ALTEROVÁ, L. O potravinové bezpečnosti je třeba vážně diskutovat. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 22, s. 6. ISSN 1211-3816.

však nutné brát ohled i na zemědělce, jejichž investice jsou vesměs dlouhodobé, přičemž se musí potýkat s krátkodobým kolísáním cen. Jednou z možností zajištění větší stability a transparentnosti je větší využití termínovaných obchodů. K velkým problémům dochází také díky jednostranným a nekoordinovaným rozhodnutím velkých exportních zemí, jako je třeba náhlý zákaz exportu jednotlivých komodit.⁷¹

Evropa by měla nadále podporovat produkci potravin v rozvojových zemích a vytvářením příznivých podmínek pro soukromé i veřejné finance zvýšit celkové výrobní kapacity, ne však zvyšovat produkci za každou cenu. Cílem by měla být spíše udržitelnost a přidaná hodnota.

5 pilířů rozvojové politiky podle Ciolose:⁷²

- Přidaná hodnota
- Strukturování místních organizací zemědělských výrobců
- Investice do znalostí a jejich předávání
- Posílení politiky rozvoje venkova a zlepšení kvality života ve venkovských oblastech
- Skutečně globální zemědělství s výrazným zapojením velkých dárců a mezinárodních organizací (FAO, atd.)

4.7 Snaha Evropské komise o zmírnění pohybu cen na trhu

Evropské zemědělství a navazující potravinářské obory jsou nadále ohrožovány nestabilitou cen komodit. Podobně jako ceny agrárních produktů kolísají i ceny dalších, pro evropský průmysl důležitých, komodit. Evropská komise se snaží nalézt způsob, jak toto kolísání zmírnit.

⁷¹ ALTEROVÁ, L. O potravinové bezpečnosti je třeba vážně diskutovat. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 22, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁷² Tamtéž.

Existence evropských producentů a jejich konkurenceschopnost závisí na bezpečném přístupu k surovinám. Evropská unie v nich však není soběstačná dnes už ani v zemědělských komoditách a je velmi často závislá na dovozu z třetích zemí, tedy na nabídce a cenových relacích světového trhu. V dobách finanční krize a rostoucí nejistoty finančních trhů se zájem obchodníků a spekulantů přesunul na trh komodit a surovin. Rostoucí poptávka po těchto surovinách nejen že způsobuje rostoucí ceny, ale také přispívá k tendenci některých zemí bránit vlastní trhy ochrannými opatřeními, což v konečném důsledku dále pokrívuje poměry na trhu a zhoršuje přístup k surovinám. Velký pohyb cen poškozují zemědělcům, potravinářům i spotřebitelům a zejména obyvatelům nejchudších zemí světa. Evropská komise představila strategii, jak po finančních trzích regulovat také trhy surovin a komodit. Vývoj na komoditních trzích ukazuje, že jsou ceny derivátů a trhy komodit a surovin navzájem propojeny. Cenu komoditních derivátů totiž ovlivňuje cena příslušné komodity. Investoři také stále více využívají komoditních derivátů jako součást svých strategických investic. Podle Komise je třeba plně objasnit propojení mezi fyzickými (suroviny a komodity) a finančními trhy, dále zajištění integrity, transparentnosti a stability trhů s komoditními deriváty, pravidelná aktualizace seznamu kritických surovin, posílení obchodní strategie EU ve vztahu k surovinám a komoditám, zvýšení efektivity využívání zdrojů, recyklace a také podpora výzkumu v dané oblasti. Při absenci účinné regulace jsou spotřebitelé i zemědělci zcela odkázáni na chování spekulantů. Ceny musí odrážet ekonomickou podstatu, možným opatřením může být omezení či uzavření daného trhu při překročení určité extrémní hranice.⁷³

⁷³ ALTEROVÁ, L. Komise chce zmírnit pohyb cen na trhu. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 7, s. 6. ISSN 1211-3816.

4.8 Plýtvání potravinami

Podle studie FAO Globální ztráty potravin a potravinový odpad (dále jen Zpráva) se zhruba jedna třetina na světě vyrobených potravin určených pro lidskou spotřebu ztratí nebo zničí. Celkem se jedná o 1,3 bilionu tun za rok. Zpráva dále uvádí, že:⁷⁴

- průmyslové a rozvojové země ročně zničí zhruba stejné množství potravin, asi 670 a 630 milionů tun
- konzumenti v bohatých zemích vyházejí každoročně do odpadu stejné množství potravin (222 milionů tun), kolik je schopna vyprodukovat subsaharská Afrika (230 milionů tun)
- nejčastěji je vyhozeno ovoce, zelenina, především kořenová, a hlízy⁷⁵

Zpráva rozlišuje mezi potravinovými ztrátami a odpady. Ke ztrátám dochází především v rozvojových zemích při produkci, sklizni, po sklizni a při fázi zpracování. Na vině bývá špatná infrastruktura, nízká úroveň technologie i celého systému výroby. Ztráty potravin během sklizně a zpracování mají za následek nižší příjmy malých farmářů a vyšší ceny pro chudé konzumenty. Omezení těchto ztrát by mělo bezprostřední vliv na jejich životní úroveň a potravinovou bezpečnost.⁷⁶

Oproti tomu potravinový odpad je problémem zejména průmyslových zemí. Často vinou obchodníků jsou vyhozeny původně nezávadné potraviny. Podle Zprávy takto vzniká nejméně 40 % potravinového odpadu. Průměrný konzument Evropy a Severní Ameriky spotřebuje ročně celkem asi 900 kg potravin a vyprodukuje 95 až 115 kg potravinového

⁷⁴ FAO. Global Food Losses and Food Waste [online]. 2011, s. 4. [vid. 2012-03-13]. Dostupné v PDF z: www.fao.org/fileadmin/user_upload/ags/publications/GFL_web.pdf

⁷⁵ Tamtéž, s. 5.

⁷⁶ Tamtéž, s. 2.

odpadu. Průměrná spotřeba v zemích subsaharské Afriky je poloviční (460 kg), přičemž množství potravinového odpadu na osobu se zde udává jen 6 až 11 kg.⁷⁷

Obě formy plýtvání potravinami představují mrhání zdroji, tedy půdou, vodou, energií, prací i kapitálem a zbytečný vznik emisí skleníkových plynů.

4.8.1 Návrhy řešení

V rozvojových zemích, kde je problémem zejména nevyhovující technika, špatné řízení sklizně a logistika, nedostatečná infrastruktura či problémy v balení a oblasti marketingu, by podle Zprávy pomohlo posílení řetězce zásobování umožněním kontaktu malým farmářům přímo s kupcem. Dále také větší investice privátního a veřejného sektoru do infrastruktury, dopravy, zpracování a balení.

V zemích se středním a vysokým příjmem jsou ztráty potravin způsobeny ve velké míře standardy kvality. Ty však velmi často zohledňují vzhled potravin. Podle průzkumu jsou konzumenti ochotni kupovat i takové potraviny, které požadavky na vzhled nespĺňují, ale jsou chutné a bezpečné. Je doporučeno dále nalézt využití těch potravin, které jsou určeny k likvidaci. Potraviny, určené z nějakého důvodu k likvidaci, stále však bezpečné a chutné, by mohly být odebírány charitativními organizacemi.⁷⁸

V bohatých zemích jsou velké ztráty způsobeny především chováním spotřebitelů. Reklama a různé promoční akce nutí spotřebitele kupovat více, než ve skutečnosti spotřebují. K nadměrné spotřebě potravin přispívají i restaurace, umožňující za jednotný poplatek neomezenou konzumaci jídla. Lidé ve vyspělých zemích navíc své nákupy jídla většinou neplánují. Při omezené dostupnosti přírodních zdrojů je snižování ztrát potravin efektivnější než zvyšování produkce nutné pro nakrmení rostoucí lidské populace. Pro

⁷⁷ ALTEROVÁ, L. Svět hodně plýtvá potravinami. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2011, roč. 19, č. 21, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁷⁸ Tamtéž.

rozvojové země je také důležitá otázka výběru a používání vhodného obalového materiálu, zamezujícího ztrátám a prodlužujícího trvanlivost.⁷⁹

I přes tato opatření však stále ne všechno potravinářské zboží určené pro obchodní síť včas najde svého zákazníka. Toto zboží nikdo nikdy nekoupí. Situaci, kdy je na jedné straně přebytek a na druhé nedostatek, mohou vyřešit potravinové banky. Podstatu činnosti potravinových bank tvoří zásobování skladů potravinami a jejich opětné rozdělování. Potravinové zásoby jsou zde shromažďovány za dodržování hygienických zásad. V Evropě jde především o následující zdroje:

- Prvovýrobci – ovoce, zelenina, mléko
- Potravinářský průmysl – trvanlivé potraviny, mražené a chlazené výrobky, masné výrobky
- Hypermarkety a supermarkety – čerstvé výrobky stažené z regálů před vypršením trvanlivosti, výrobky neprodejné, ale zdravotně nezávadné
- Evropská unie – PEAD (Evropský program potravinové pomoci nejchudším), který předává výrobky z intervenčních fondů a ze stažených národních přebytků (obilí, rýže, sušené mléko)
- Veřejnost – v rámci sbírek trvanlivých výrobků v hypermarketech a supermarketech, zvláště během posledního listopadového víkendu (evropská sbírka).⁸⁰

4.8.2 Jak se plýtvá v Evropské unii

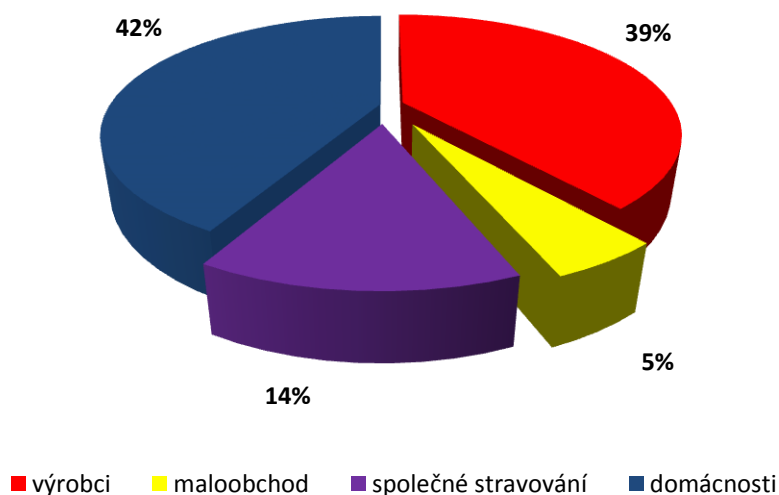
V Evropské unii končí v odpadu až polovina všech vyrobených potravin. Plýtvání potravinami se samozřejmě nelíbí ani Evropskému parlamentu, který požaduje rychlé přijetí opatření, které by mělo vyhazování omezit a do roku 2025 potravinový odpad snížit. Podle studie zveřejněné Evropskou komisí vzroste plýtvání potravin bez nějakého zákroku

⁷⁹ ALTEROVÁ, L. Svět hodně plýtvá potravinami. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2011, roč. 19, č. 21, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁸⁰ KLÁNOVÁ, E. Kam s nadbytečnými potravinami: do potravinové banky. Moderní obchod: časopis pro úspěch v prodeji. 2006, roč. 14, č. 3, s. 56. ISSN 1210-4094.

do roku 2020 o 40 %. Jídlo se vyhazuje ve všech fázích potravinového řetězce, tedy u producentů, zpracovatelů, dodavatelů, spotřebitelů i v zařízeních společného stravování, tedy v jídelnách, restauracích apod. Na množství vyhozených potravin se podílejí z 39 % výrobci, z 5 % maloobchodníci, sektor stravování 14 % a domácnosti dokonce 42 %, viz obrázek 14. Odborníci předpokládají, že až 60 % potravin se v domácnostech likviduje zbytečně.

Jednou z cest, jak vyhazování jídla v domácnostech omezit, je lepší vzdělání a informovanost spotřebitelů, jak se plýtvání s potravinami vyhnout. Naučit tedy spotřebitele, jak skladovat potraviny, jak z nich připravovat pokrmy i jak nepoživatelné jídlo likvidovat. Europoslanci navrhují označit rok 2014 jako Evropský rok proti plýtvání potravinami.⁸¹

Obrázek 14: Plýtvání potravinami v Evropské unii

Zdroj: ALTEROVÁ, L. Neplýtvat potravinami. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, r. 20, č. 6, s. 6, vlastní zpracování.

⁸¹ ALTEROVÁ, L. Neplýtvat potravinami. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, r. 20, č. 6, s. 6. ISSN 1211-3816.

Velké množství potravin je vyhazováno také v distribuční síti. Aby obchod neprodával potraviny v době, kdy se blíží konečné datum jejich spotřeby či trvanlivosti, bylo by podle europarlamentu vhodné rozšířit informace na obalu o další údaj, a to do kdy se může daná potravina prodávat. Pro to je však nutné správně rozlišovat mezi minimální trvanlivostí a dobou spotřeby. Minimální trvanlivost udává dobu, po kterou si potravina uchová nejlepší kvalitu, a po jejím uplynutí nehrozí po konzumaci žádné zdravotní problémy. Na čerstvých potravinách se uvádí doba spotřeby, tedy doba, po kterou výrobce garantuje, za uvedených podmínek skladování a použití, zdravotní nezávadnost výrobku. Po konzumaci po uvedené době se spotřebitel vystavuje možnému zdravotnímu riziku. Potraviny, které se blíží konci doby spotřeby nebo trvanlivosti, by měl obchod prodávat za sníženou cenu, stejně tak i potraviny s poškozeným, ale neporušeným obalem.⁸²

Dalším důvodem plýtvání mohou být i nevhodné velikosti balení, které by podle europoslanců mělo být v různých velikostech.

4.9 Vliv investic do zemědělského výzkumu

Po takzvané zelené revoluci, kdy v 60. a 70. letech 20. století investice do zemědělského výzkumu zajistily razantní zvýšení zemědělské produkce ze stejné rozlohy půdy a nasýtily většinu rozvojového světa, investice v posledních dvou desetiletích ve světě prudce poklesly. Od počátku 90. let 20. století tak nedostatek investic do výzkumu způsobil zpomalení růstu potravinové produkce a přispěl k současné potravinové krizi v chudých zemích světa.⁸³

Populační exploze v 60. letech 20. století způsobila, že se tempo růstu světové populace dostalo výrazně nad tempo růstu potravinové produkce, což vedlo k hrozbám hladomoru především v chudých a lidnatých zemích. Vyspělé země však poskytly silnou podporu

⁸² ALTEROVÁ, L. Neplýtvat potravinami. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, r. 20, č. 6, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁸³ ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. Omezení peněz a potravinová krize. Zemědělský týdeník. 2008, roč. 11, č. 26, s. 19. ISSN 1211-3816.

výzkumníkům a zemědělským organizátorům, vedeným americkým agronomelem Normanem Borlaugem, kteří nastartovali proces modernizace, často proti místní byrokracii a odporu tradičních zvyklostí, místy ještě z feudální doby. Na konci tohoto procesu si země jako Indie nebo Pákistán osvojily pěstování nově vyvinutých plodin s vysokými výnosy, zavedly zavlažování a umělá hnojiva. Díky zásadnímu růstu výnosů se tyto země staly v základních potravinách téměř soběstačnými a Borlaug získal roku 1970 za záchranu milionů lidí před hladem Nobelovu cenu míru.⁸⁴

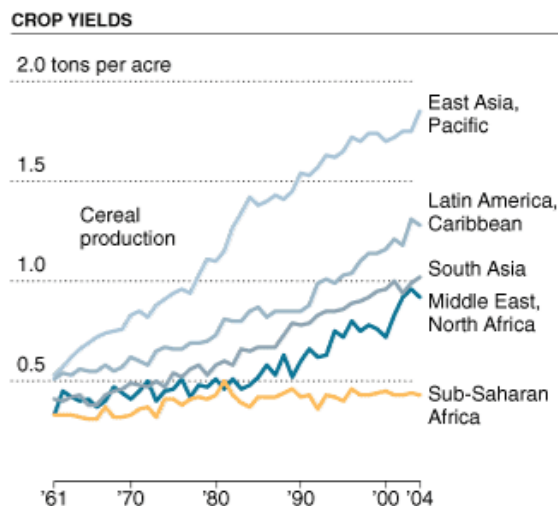
Zlepšení v hlavních oblastech rozvoje světa tak vedlo k poklesu cen a ochabnutí zájmu o zemědělské investice, vyspělý svět totiž svou potravinovou otázku vyřešil již dříve. Ty chudé země, kterým se své zemědělství na moderní úroveň dostat nepodařilo, se mohly obrátit na světový trh, kde byl dostatek levné pšenice a rýže. Důležitým důvodem pro omezení zemědělských investic byl i rostoucí vliv ekologických aktivistů na vlády, nadace a mezinárodní instituce, které většinu výzkumu financují. Environmentální komunita přiměla Světovou banku, Fordovu i Rockefellerovu nadaci k opuštění většiny afrických projektů. Podle Borlauga byl strach Světové banky ze zeleného politického tlaku největší překážkou nasycení Afriky. Aktivisté vystupovali proti výtěžkům zelené revoluce, jakým bylo například intenzivní zemědělství, s představou, že je především v Africe nutno zachovat primitivní postupy, tradiční plodiny a model drobného farmaření pro holou obživu. Zelené strany v Evropě přesvědčily většinu tamních vlád, přes odpor mnoha odborníků včetně Normana Borlauga, aby do Afriky přestaly dodávat hnojiva.⁸⁵

Zelená revoluce tak tedy zajistila dostatek potravin v Asii a Latinské Americe, ve většině zemí Afriky se však z důvodů zmiňovaných výše nechytila, setrvávající stále v ohrožení hladomorem.⁸⁶

⁸⁴ ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. Omezení peněz a potravinová krize. Zemědělský týdeník. 2008, roč. 11, č. 26, s. 19. ISSN 1211-3816.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

Obrázek 15: Vývoj výnosů v čase z 1 akru půdy (v tunách)

Zdroj: New York Times. Losing Focus on Food Production [online]. 2008. [vid. 2011-11-25].

Dostupné z:

www.nytimes.com/imagepages/2008/05/18/business/20080518_FOCUS_GRAPHIC.html

V průběhu zelené revoluce byly vytvořeny globální sítě neziskových výzkumných center zaměřených na zemědělství a produkci, které vedly výzkum nových odolných plodin pro Asii, Afriku a Latinskou Ameriku. Jejich rozpočty však byly postupně omezovány a dárci se začali orientovat na jiné projekty, jako třeba ekologický výzkum. Nastávají situace, kdy mezinárodní instituty ví, jak vytvořit například odrůdy rýže odolné vůči největšímu škůdci, vysokým teplotám nebo slané vodě, ale díky rozpočtům musí slibné práce zanechat.⁸⁷

Ekoaktivisté poukazují na to, že moderní zemědělství neprospívá malým farmářům, zvyšuje příjmovou a majetkovou nerovnost, je závislé na zvýšené spotřebě vody a degraduje životní prostředí používáním umělých hnojiv a pesticidů. Část těchto námitek je však již vyvráceno, a ostatní jsou do značné míry překonatelnými potížemi růstu, nutné

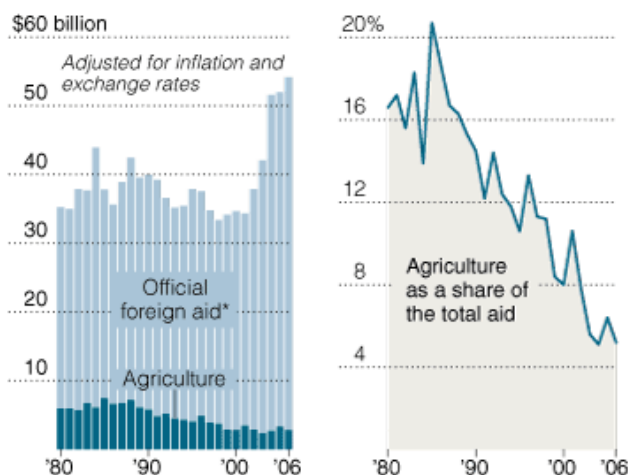
⁸⁷ ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. Omezení peněz a potravinová krize. Zemědělský týdeník. 2008, roč. 11, č. 26, s. 19. ISSN 1211-3816.

je vidět v kontextu miliard lidí zachráněných před hrozbou hladu. Intenzivní hospodářství má také ekologický přínos, který je kritiky zelené revoluce často opomenut. Rostoucí výnosy ze stejné plochy zabraňují dalšímu odlesňování. Jako příklad může sloužit Asie, kde se mezi lety 1970 a 1995 produkce obilovin zvedla na dvojnásobek, rozloha obdělávané půdy však stoupla jen o 4 %. Substituční hospodářství v Africe je naproti tomu často založeno na získávání nové půdy vypalováním a mýcením.⁸⁸

Z následujících grafů je patrné, že ačkoliv se objem zahraniční pomoci stále zvětšoval, výdaje na zemědělství zaujímají stále menší roli. V domnění, že jádro problému hladu ve světě bylo již vyřešeno, vyspělé státy od 80. a 90. let minulého století omezují výdaje na vývoj plodin odolných proti adaptujícím se škůdcům, distribuci umělých hnojiv nebo zavlažování. Celkově se výdaje bohatých zemí na zemědělský výzkum v chudých oblastech za poslední čtvrtstoletí snížil po inflačním a kurzovém přepočtu téměř o polovinu, zhruba z 6 miliard USD ročně v roce 1980 na 2,8 miliardy USD ročně roku 2006. Spojené státy v tomto období svou podporu snížily z 2,3 miliardy USD na 624 milionů USD. Podle Jana E. Leache, výzkumníka plodin na Coloradské státní univerzitě, si zemědělství vedlo tak dobře a bylo tak produktivní, že se vytratilo vědomí, jak křehké ve skutečnosti je.⁸⁹

⁸⁸ ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. Omezení peněz a potravinová krize. Zemědělský týdeník. 2008, roč. 11, č. 26, s. 19. ISSN 1211-3816.

⁸⁹ BRADSHER, K. a MARTIN, A. World's Poor Pay Price As Crop Research is Cut [online]. 2008, [vid. 2012-29-03]. Dostupné z: www.nytimes.com/2008/05/18/business/worldbusiness/18focus.html?pagewanted=2&_r=2&fta=y

Obrázek 16: Poměr investic do zemědělství na celkové zahraniční pomoci

Zdroj: New York Times. Losing Focus on Food Production [online]. 2008. [vid. 2011-11-25].

Dostupné z:

www.nytimes.com/imagepages/2008/05/18/business/20080518_FOCUS_GRAPHIC.html

Pod tlakem krize se podpora zemědělství rozvojového světa začíná pomalu obnovovat. Světová banka zdvojnásobila úvěry pro zemědělské programy v Africe, Čína své investice do vývoje během posledních let také více než zdvojnásobila.⁹⁰ Podle expertů však půjdou léta zanedbávání jen těžko nahradit. Například filipínský institut, který vyvinul 14 prototypů odrůd rýže odolných proti nejrozšířenějšímu škůdci, by v případě dostatku financí potřeboval dalších 4 až 7 let k vyvinutí plodiny plně využitelné na polích.⁹¹

K nasycení 9,1 miliardy lidí v roce 2050 je podle FAO třeba navýšit produkci o 70 %, k čemuž bude zapotřebí do zemědělství rozvojových zemí investovat 83 miliard USD ročně, přičemž více než třetina této částky – 29 miliard USD – je zapotřebí v Indii a Číně.⁹²

⁹⁰ MURRAY, S. Investment focuses on growing more with less [online]. Financial Times, 2011, s. 2. [vid. 2012-23-04]. Dostupné v PDF z: www.ft.com/intl/cms/0b5de75a-f46a-11e0-bdea-00144feab49a.pdf

⁹¹ BRADSHER, K. a MARTIN, A. World's Poor Pay Price As Crop Research is Cut [online]. 2008, [vid. 2012-29-03]. Dostupné z:

www.nytimes.com/2008/05/18/business/worldbusiness/18focus.html?pagewanted=2&_r=2&fta=y

⁹² FAO: High Level Expert Forum. How to Feed the World in 2050 [online]. 2009, [vid. 2012-20-04].

Dostupné v PDF z:

www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/Issues_papers/HLEF2050_Investment.pdf

V celosvětovém měřítku by mělo 90 % z tohoto nárůstu představovat zvýšení výnosů, pouze 10 % rozšíření zemědělské plochy. V rozvojových zemích by měl být tento poměr 80/20.⁹³

Při růstu teplot o více než 2 °C je očekáván závažný pokles potenciálu celosvětové produkce a výnosů hlavních potravin, např. kukuřice. Tento pokles by postihl především oblasti s nižší zeměpisnou šířkou, jako je Latinská Amerika, Afrika a Asie, kde by se výnosy mohly snížit až o 20-40 %, pokud nebudou přijata vhodná adaptační opatření.⁹⁴

Zajištění rychlejšího a levnějšího výzkumu tedy bude v následujících letech nezbytné. Inovace se mohou týkat různých oblastí, od odolnějších odrůd plodin, přes nová hnojiva až k samotným principům farmaření. Stále důležitější roli hrají geneticky modifikované plodiny, které se v současnosti pěstují na téměř 10 % zemědělské půdy, ale například v Argentině je již geneticky upravena téměř veškerá pěstovaná sója.⁹⁵

4.9.1 Výzkum a inovace v rámci EU

Důležitosti výzkumu a inovací a zejména předávání jejich výsledků do praxe si je vědoma i Evropská unie, stejně tak jako tvůrci její reformy společné zemědělské politiky. Její zemědělský výzkum by se měl zaměřit zejména na bezpečnost potravin, nakládání s přírodními zdroji a ekonomiku. V oblasti ekonomiky je kladen důraz především na otázku přidané hodnoty v celém řetězci zásobujícím obyvatelstvo potravinami, vinoucím se od farmáře přes zpracovatele a obchodníky až ke spotřebiteli. Dalšími ekonomickými tématy je třeba organizace některých sektorů či vyvážený vývoj venkovských oblastí. Výsledky je však třeba dostat do praxe. Komisař pro zemědělství a rozvoj venkova Dacian Ciolos navrhuje vytvoření po vzoru wikipedie agronomickou wiki, která by byla přístupná

⁹³ FAO. 2050: Increased investment in agricultural research essential [online]. 2009, [vid. 2012-04-15]. Dostupné z: www.fao.org/news/story/en/item/35686/icode/

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ MURRAY, S. Investment focuses on growing more with less [online]. Financial Times, 2011, s. 2. [vid. 2012-23-04]. Dostupné v PDF z: www.ft.com/intl/cms/0b5de75a-f46a-11e0-bdea-00144feab49a.pdf

každému zemědělskému podniku. Pro kvalitní uplatnění je pak třeba zejména zlepšit identifikaci problémů, které je třeba zkoumat, podpořit výzkum ve všech oblastech a pro všechny zemědělské struktury, a jak již bylo řečeno, zajistit, aby dobré nápady nezůstaly pouze v odborných publikacích, ale byly k dispozici zemědělským podnikům, včetně malých farem. Dalšími cíli výzkumu by mohla být druhá generace biopaliv, analýza životního cyklu výrobků či využití genetiky.⁹⁶

Druhou generací jsou označována taková biopaliva, u kterých je surovinou nepotravinářská biomasa, např. lesní biomasa včetně těžebních zbytků, zemědělský odpad (sláma, seno, kukuřičné, řepkové a jiné zbytky), energetické rostliny (křídlatka, čirok, štovík apod.) či biologický odpad z domácností. Patří mezi ně bioetanol, motorová nafta jako syntetický produkt Fischer-Tropschovy syntézy, methanol, resp. benzin jako produkt katalytické konverze syntézního plynu, biobutanol z bioetanolu aj.⁹⁷

Důležitosti bude pravděpodobně nabývat bádání v oblasti nemocných zvířat a rostlin, šíření nových choroboplodných organismů, omezování používání antibiotik i přípravků na ochranu rostlin a také snižování výdajů na vstupy do zemědělství. Výnosy v zemích Evropské unie od devadesátých let minulého století stagnují, proto je jedním z důležitých úkolů agrárního výzkumu jejich zvýšení a také získávání nových odrůd plodin odolných proti klimatickým změnám, hlavně kukuřice a pšenice.⁹⁸

4.10 Výhled evropského zemědělství

Předpověď evropského zemědělství zejména v produkci plodin na orné půdě, masa a mléka na nejbližší roky připravila na základě informací známých do letošního února skupina

⁹⁶ ALTEROVÁ, L. Důraz na předávání poznatků. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

⁹⁷ MŽP ČR. Co jsou to paliva první a druhé generace? Jaký je mezi nimi rozdíl? [online]. 2008, [vid. 2012-04-09]. Dostupné z: www.ekoporadny.cz/faq/co-jsou-to-biopaliva-prvni-a-druhe-generace-jaky-je-mezi-nimi-rozdil.htm?faq=70&useful=1&show_useful=1#helpful

⁹⁸ ALTEROVÁ, L. Důraz na předávání poznatků. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

expertů Generálního ředitelství pro zemědělství a rozvoj venkova Evropské komise. Předpověď samozřejmě nepočítá s nečekanými událostmi, jako jsou různé přírodní katastrofy. Produkci, spotřebu i obchod s agrárními produkty bude také ovlivňovat makroekonomické prostředí nejen v unii, ale také v dalších zemích světa.

Přes ne příliš příznivé zprávy v médiích o makroekonomických podmínkách v EU, USA a dalších velkých i rozvíjejících se ekonomikách předpokládají experti nepatrné zvýšení hrubého domácího produktu, mírný růst populace, menší inflaci, vyšší nezaměstnanost a zejména růst cen ropy. Brusel očekává, že růst populace (v roce 2013 by na Zemi mělo žít sedm až 7,1 miliardy lidí) zvýší zájem o dovoz potravin zejména v některých zemích – například v Indii (o 1,4 %), Pákistánu (o 1,8 %) a Saudské Arábii (o 2,2 %). Na druhé straně by měl mírně poklesnout zájem o import potravin v Rusku, Japonsku a na Ukrajině.⁹⁹

4.10.1 Makroekonomická situace

Celosvětový růst HDP by měl letos podle předpovědí dosáhnout 2,7 %, příští rok se předpokládá posílení růstu asi na 3,6 %. Světová inflace by měla letos činit čtyři procenta a tři procenta v roce 2013. Podle očekávání letos oslabí vůči americkému dolaru hlavní světové měny, s výjimkou čínského juanu a japonského jenu, které naopak posílí. Stejný průběh se předpokládá i v roce 2013, kdy experti předpovídají pouze růst kurzu ruské a čínské měny. Poměry v ekonomice ovlivní i cena ropy, ta by se u ropy Brent měla dostat na 115 USD za barel v roce 2012, resp. 118 USD za barel v roce 2013.¹⁰⁰

Expertí očekávají mírný růst populace i v samotné EU, v roce 2013 až na 504,8 milionu lidí. Růst by měl nastat především ve starých zemích unie, v nových členských státech se předpokládá spíše slabý pokles. Růst HDP v unie by měl letos klesat a v následujících letech se opět oživit. Inflace letos i příští rok patrně dosáhne dvou procent, počítat se dá

⁹⁹ ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

¹⁰⁰ Tamtéž.

i s růstem nezaměstnanosti, v nejvíce postižených zemích unie – Španělsku a Řecku, až na 20 a 18 %. Předpověď počítá i s pravděpodobně pokračujícím oslabováním kurzu eura k dolaru.¹⁰¹

4.10.2 Plodiny pěstované na orné půdě

Trh s obilovinami v EU je v střednědobém horizontu charakterizován nízkými zásobami a cenami stále nad dlouhodobým průměrem. Rostoucí spotřeba cereálií obyvateli EU a pomalu se zvyšující výnosy z půdy (průměrně o 0,5 % ročně) mají zajistit růst nabídky až na 305 milionu tun v roce 2020. Předpokládá se pokračující přerozdělování zemědělské půdy mezi jednotlivé plodiny, s rostoucím podílem kukuřice a pšenice, na úkor zejména ječmene.¹⁰² Na podzim 2011 bylo ve většině evropských regionů vyseto více ozimů než v dřívějších letech. Výjimkou byly pouze země postižené nepříznivými klimatickými podmínkami – Švédsko a Dánsko. Rychle nastoupivší tuhé mrazy pravděpodobně poškodily ozimy zejména ve Francii, zemích Beneluxu, Německu i u nás, ve Španělsku a Portugalsku do vývoje ozimů nepříznivě zasáhl nedostatek srážek.¹⁰³

V roce 2011 se výměra obdělávané půdy v unii snížila oproti roku 2010 o 1,2 % na 55,5 milionů hektarů, celková sklizeň ve výši 277 milionů tun se však díky rostoucím výnosům proti předcházejícímu roku téměř nezměnila. Zásoby klesly o 5 milionů tun na úroveň 37 milionů tun, což představuje asi 11,5 % domácí spotřeby obilovin.¹⁰⁴

¹⁰¹ ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

¹⁰² EUROPEAN COMMISSION. *Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2011–2020* [online]. 2011, s. 4, [vid. 2012-04-21]. Dostupné v PDF z: ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2011/fullrep_en.pdf

¹⁰³ ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

¹⁰⁴ EUROPEAN COMMISSION. *Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2011–2020* [online]. 2011, s. 4, [vid. 2012-04-21]. Dostupné v PDF z: ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2011/fullrep_en.pdf

4.10.3 Olejniný

Loni se v unii sklídilo zhruba 8 milionů tun slunečnicového semene, což bylo o 20,1 % více než loni. Celková produkce olejnin vzrostla o 0,9 % na 29 milionů tun. V hospodářském roce 2012/13 by se měly olejniný pěstovat na 11 milionech hektarů, předpokládá se nepatrný nárůst výměry řepky na úkor ploch osetých slunečnicí a sójou. Proteinových plodin se loni sklídilo o 4,1 % méně než v předešlém roce, tj. 2,7 milionu tun, letos se čeká další pokles produkce na celkových 2,6 milionu tun.¹⁰⁵

4.10.4 Maso

Masný sektor byl loni ovlivněn zvýšenou poptávkou na světových trzích. Svou roli hrály problémy se zásobováním na Dálném východě dané chorobami zvířat i snížení nabídky vyvolané vysokými náklady na krmiva. Vysoké ceny masa i poptávka měly příznivý vliv na export masa z unie. V průběhu letošního a příštího roku se očekává mírné snížení spotřeby masa, jediným druhem, jehož obliba poroste, bude pravděpodobně maso drůbeží, a to zejména díky cenové dostupnosti i zdravotním aspektům. Vysoké ceny a nedostatečná nabídka budou patrně i v následujících dvou letech omezovat spotřebu hovězího a telecího masa. Stáda skotu se již v minulých letech zmenšovala a tento trend bude nadále pokračovat. I nadále nejspíš potrvá zájem o export živých zvířat. Největšími exportéry hovězího masa zůstanou nadále USA a Austrálie, zatímco produkce zemí Mercosur bude letos menší. Největšími dovozci zůstanou pravděpodobně Rusko, Japonsko, Jižní Korea a Turecko. Unie by si měla zachovat svou pozici čistého exportéra.¹⁰⁶

¹⁰⁵ ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

¹⁰⁶ Tamtéž.

Experti očekávají pro letošní rok zlepšení příjmu chovatelů vepřového masa, způsobené stabilními cenami krmiv a pokračující vysoké ceny masa. Spotřeba se bude letos snižovat o procento až půl druhého procenta.¹⁰⁷

Nejpříznivější předpověď má drůbeží maso, celková spotřeba v unie by díky vyšší domácí poptávce a cenové dostupnosti masa měla vzrůst o 0,8 %. Stejný trend bude, s výjimkou USA, platit i v ostatních částech světa. V těchto oblastech bude růst také produkce.

Předpokládá se, že se stáda ovcí v unii budou nadále zmenšovat, nejvíce ve Španělsku. Produkce skopového bude klesat, snižovat se bude i spotřeba. Naopak poroste import skopového do unie, letos o 1,8 %.¹⁰⁸

4.10.5 Mléko

Produkce mléka se oproti předchozímu roku zvedla o 2 %. Nárůst produkce zaznamenaly především Francie, Německo, Polsko, Velká Británie a Rakousko. Zvyšování dodávek mléka by mělo pokračovat i letos a napřesrok, i když patrně pomalejším tempem. Loňská průměrná dojivost 6431 kg na dojnici by se měla nadále mírně zvyšovat. Stav dojnic se loni snížil zhruba o 0,8 % a tento trend bude pokračovat i v dalších dvou letech.¹⁰⁹

¹⁰⁷ ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. Zemědělec: odborný a stavovský týdeník. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

Závěr

Rok 2011 se udává jako počátek nové vlny potravinové krize. Ačkoliv se lidstvo s hrozbou hladu potýká od počátku své historie, současná situace se od těch předchozích přesto liší. Dnešní svět je díky globalizaci a celkovému propojení daleko více ohrožen, přírodní katastrofa v jedné části světa může mít dopad na stav a ceny potravin i ve vzdálených oblastech.

Rozvinuté země, resp. různá jejich sdružení, mají na řešení současné situace mnohdy jiné pohledy a navrhuji jiná řešení. Otázky, kterými se zabývají, se však liší jen málo. Zlepšení situace, a do budoucna také nástroj k udržení stability a potravinové bezpečnosti, vede přes podporu zejména malých farmářů a celého systému zemědělství v rozvojovém světě, při současném zachování konkurenceschopnosti zemědělských plodin farmářů z bohatého, rozvinutého světa. Neustále rostoucí ceny potravin tlačené spekulativní poptávkou činí dostupné potraviny nepřístupnými pro stále více hladovících. Omezení na trzích nebo technické překážky často brání efektivní distribuci do míst hladem nejvíce postižených. Naproti tomu domácnosti i obchodní řetězce ročně vyhodí více než 1,3 bilionu tun potravin, 1 obyvatel rozvinutého světa pak vyhodí ročně kolem 100 kg, tedy více než 20 % celkového množství spotřebovaného jedním obyvatelem subsaharské Afriky za rok.

Lidé díky vysoké cenové hladině potravin spotřebovávají na jídlo stále větší část svého příjmu, v zemích jako Vietnam, Ghana nebo Tádžikistán je tento podíl až 70%.¹¹⁰ Vysoká cena potravin však může být také stimulem k investicím do zemědělství, které v delším časovém měřítku přinesou zlepšení situace. Důležité je tak především zamezit neočekávaným výkyvům cenové hladiny.

¹¹⁰ FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 14. ISBN 978-92-5-106927-1. Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

Předpokládá se, že k zajištění potravinové bezpečnosti a nasycení stále se rozrůstající světové populace je třeba navýšit produkci potravin o více než 70 %.¹¹¹ K realizaci tohoto cíle může pomoci obnova investic a navázání tak na úspěšné období zelené revoluce, zároveň je ale nutné potlačit efekty s ní související, jako je znehodnocení půdy nebo homogenizace plodin, které mohou být překážkou ve zvyšování výnosnosti. Úbytek zemědělské půdy může být způsoben i měnicími se přírodními podmínkami, důležitá bude schopnost pěstovat více za použití méně zdrojů. Hlavním prostředkem, jak nárůstu produkce dosáhnout, má být právě zvyšování výnosů.

Velkou roli bude hrát také to, jak se Evropská unie a USA v budoucnu postaví ke klíčovým otázkám biopaliv a geneticky modifikovaných organismů. V současnosti se zdá, že přístup EU ke GMO, respektive USA k biopalivům celosvětově rostoucím cenám potravin spíše nahrává.

¹¹¹ MURRAY, S. Investment focuses on growing more with less [online]. Financial Times, 2011, s. 2. [vid. 2012-23-04]. Dostupné v PDF z: www.ft.com/intl/cms/0b5de75a-f46a-11e0-bdea-00144feab49a.pdf

Seznam použité literatury

ALTEROVÁ, L. Brusel zkoumá dopady biopaliv. *Energie 21*. 2011, roč. 4, č. 1, s. 16. ISSN 1803-0394.

ALTEROVÁ, L. Důraz na předávání poznatků. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Komise chce zmírnit pohyb cen na trhu. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 7, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Může zasáhnout počasí i ekonomika. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 12, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Neplýtvat potravinami. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, r. 20, č. 6, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. O potravinové bezpečnosti je třeba vážně diskutovat. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 22, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Otazníky nad dovozem krmiv [online]. *Agroweb*, 2007. [vid. 2012-04-19]. Dostupné z: www.agroweb.cz/Otazniky-nad-dovozem-krmiv__s43x28891.html

ALTEROVÁ, L. Potraviny pro chudé v unii. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2009, roč. 17, č. 49, s. 7. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Splnila reforma očekávaný cíl? *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, roč. 20, č. 10, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Strategie pro biohospodářství unie. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2012, roč. 20, č. 8, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Svět hodně plýtvá potravinami. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2011, roč. 19, č. 21, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Unie se snaží pomáhat. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2010, roč. 18, č. 40, s. 6. ISSN 1211-3816.

ALTEROVÁ, L. Zaostřeno na potravinový řetězec. *Zemědělec: odborný a stavovský týdeník*. 2009, roč. 17, č. 29, s. 6. ISSN 1211-3816.

ANGUS, I. The greatest demonstration of the historical failure of the capitalist model [online]. 2008, [vid. 2011-11-03]. Dostupné z:

www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=8836

BBC. Population change and structure [online]. [vid. 2011-24-11]. Dostupné z: www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/geography/population/population_change_structure_rev1.shtml

BRADSHER, K. a MARTIN, A. World's Poor Pay Price As Crop Research is Cut [online]. 2008, [vid. 2012-29-03]. Dostupné z:

www.nytimes.com/2008/05/18/business/worldbusiness/18focus.html?pagewanted=2&r=2&fta=y

.ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. Omezení peněz a potravinová krize. *Zemědělský týdeník*. 2008, roč. 11, č. 26, s. 19. ISSN 1211-3816.

DR. EU má v roce 2012 méně peněz na potravinovou pomoc. *Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele*. 2008, r. 19, č. 41, příl. *Euromagazín: České zemědělství v Evropské unii*. 2011, roč. 9, č. 11, s. 18.

DR. Potravinová krize ohrožuje svět i nadále. *Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele*. 2010, roč. 21, č. 6, příl. *Euromagazín: české zemědělství v Evropské unii*. 2010, roč. 11, č. 4, s. 18.

DR. 22 zemí světa trpí permanentní potravinovou krizí. *Agrospoj: informační týdeník pro podnikatele*. 2010, roč. 21, č. 45, příl. *Euromagazín: české zemědělství v Evropské unii*. 2010, roč. 11, č. 16, s. 15-16.

EUROPEAN COMMISSION. Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2011–2020 [online]. 2011, s. 4, [vid. 2012-04-21]. Dostupné v PDF z: ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2011/fullrep_en.pdf

JENÍČEK, V. Světový potravinový problém. *Agricultural Economics*. 2003, r. 49, č. 1, s. 40-49. ISSN 0139-570X.

Dostupné také v PDF z: www.agriculturejournals.cz/publicFiles/59160.pdf

JOHNSTON, W. Ireland's Great Famine 1845-1849 [online]. [vid. 2011-10-20].

Dostupné z: www.wesleyjohnston.com/users/ireland/past/famine/index.htm

FAO. Global Food Losses and Food Waste [online]. 2011, s. 2-5. [vid. 2012-03-13].

Dostupné v PDF z: www.fao.org/fileadmin/user_upload/ags/publications/GFL_web.pdf

FAO. 2050: Increased investment in agricultural research essential [online]. 2009, [vid. 2012-04-15]. Dostupné z: www.fao.org/news/story/en/item/35686/icode/

FAO. The State of Food Insecurity in the World 2000. 2000, s. 1-15. ISBN 92-5-104479-1.

Dostupné také v PDF z: <ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/x8200e/x8200e00.pdf>

FAO. The State of Food Insecurity in the World 2011. 2011, s. 14-24. ISBN 978-92-5-106927-1.

Dostupné také v PDF z: www.fao.org/docrep/014/i2330e/i2330e.pdf

FAO: HIGH LEVEL EXPERT FORUM. How To Feed the World in 2050. 2009.

Dostupné také v PDF z:

www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/Issues_papers/HLEF2050_Investment.pdf

CHARVÁT, H. EU zvažuje, zda neomezit podíl biopaliv kvůli škodám v Asii a Jižní Americe. [online]. 2010, [cit. 2011-12-20]. Dostupné z:

biom.cz/cz/zpravy-z-tisku/eu-zvazuje-zda-neomezit-podil-biopaliv-kvuli-skodam-v-asii-a-jizni-americe

KLÁNOVÁ, E. Kam s nadbytečnými potravinami: do potravinové banky. *Moderní obchod: časopis pro úspěch v prodeji*. 2006, roč. 14, č. 3, s. 56. ISSN 1210-4094.

MCMICHAEL, P. The World Food Crisis in Historical Perspective [online]. 2009. [vid. 2011-11-01]. Dostupné z: monthlyreview.org/2009/07/01/the-world-food-crisis-in-historical-perspective

MITCHELL, B. Modern monetary theory and inflation – part 2 [online]. 2011, [vid. 2011-03-20]. Dostupné z: bilbo.economicoutlook.net/blog/?p=13035

MURRAY, S. Investment focuses on growing more with less [online]. *Financial Times*, 2011, s. 2. [vid. 2012-23-04]. Dostupné v PDF z: www.ft.com/intl/cms/0b5de75a-f46a-11e0-bdea-00144feab49a.pdf

MŽP ČR. Co jsou to paliva první a druhé generace? Jaký je mezi nimi rozdíl? [online]. 2008, [vid. 2012-04-09]. Dostupné z:

www.ekoporadny.cz/faq/co-jsou-to-biopaliva-prvni-a-druhe-generace-jaky-je-mezi-nimi-rozdil.htm?faq=70&useful=1&show_useful=1#helpful

NEW YORK TIMES. Losing Focus on Food Production [online]. 2008. [vid. 2011-11-25]. Dostupné z:

www.nytimes.com/imagepages/2008/05/18/business/20080518_FOCUS_GRAPHIC.html.

Peak Oil News. Food Crisis 2011: The Global Food Shortage Has Already Begun [online]. 2011, [vid. 2011-11-17].

Dostupné z: peakoil.com/consumption/food-crisis-2011-the-global-food-shortage-has-already-begun

POJER, J. Výsledek reformy cukerního režimu EU může být podkopán zahraničně-obchodní politikou EU. *Listy cukrovarnické a řepařské*. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 212. ISSN 1210-3306. Dostupné také v PDF z: www.cukr-listy.cz/on_line/2010/PDF/212-213.PDF

REINBERGR, O. Aktuální stav cukrovarnického a lihovarnického průmyslu v poreformním období. *Listy cukrovarnické a řepařské*. 2010, roč. 126, č. 7-8, s. 159. ISSN 1210-3306. Dostupné také v PDF z: www.cukr-listy.cz/on_line/2011/PDF/159-164.pdf

SHAH, A. Global Food Crisis 2008 [online]. 2008, [vid. 2011-11-03]. Dostupné z: www.globalissues.org/article/758/global-food-crisis-2008

STORK, E. British Policies During the Great Famine [online]. [vid. 2011-10-20]. Dostupné z: www.mtholyoke.edu/~ebstork/famine.html#anchor2748030

USAID. Responds to Global Food Crisis [online]. 2009, [vid. 2011-11-03]. Dostupné z: www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/foodcrisis

